

ÖRÖKSÉG

2008. JÚNIUS
XII. ÉVFOLYAM
6. SZÁM

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET

Csak az érték /Nagy Zoltán 2

NAPIRENDEN

A változások kora – interjú dr. Mezős Tamással
/Nagy Zoltán 3

FÓKUSZBAN

Clark Ádám tér /Czétényi Piroska 4

Hozzászólások 8

40 éves a Magyar Építészeti Múzeum
/Bugár-Mészáros Károly 9

KÁRPÁT-MEDENCEI PANORÁMA

„Megmaradni és életben tartani“ – I. rész
/Balázsik Tamás 10

A füleki Berchtold-(Herold)-Stephani kastély
/Arany Erzsébet — Herczeg Renáta 12

MAGYAR TÜKÖR

A szalontól az angolkertig – Dég 13

375 éves orgona helyreállítása /Hajdók Judit 14

A levéltári szemlék eddigi eredményeiről
/Kőszeghy-Puska Ildikó 15

■ Mégegyszer a restaurálásról

Quot homines, tot sententiae /Szentkirályi Miklós ... 16

Műemléki kutatás a nyírbátori ref. templomon

/Simon Zoltán 18

A Tiberius-Claudiusok mauzóleuma Balácán
/Nagy Levente rovata 19

Veszprém, Szt. István völgyhíd 20

A Nemzet Szobrásza Zala György-emlékévé 2008 .. 21

Szilágyi József emléktáblája 21

Bakterház a Havasokban /Koós Hutás Katalin 22

Kőszeg Jurisich tér /Mártis Anna 23

Romtörténet háború után /Éri István rovata 24

Ki mit tud róla? /az olvasó rovata 25

PRO MEMORIA

Magyar szlovák örökségvédelmi együttműködés ... 26

A KOH felhívása 26

Erőműtervekről világörökségi területen 27

Csak az érték

Egyelőre főleg csak az építész szakma

- a urbanisták, városvédők, no meg a műemlékvédők -

körében váltott ki bizonytalan, óvatossággal vegyes érdeklődést

a Clark Ádám térre kiírt pályázat a már több mint fél évszázada üresen álló telek beépítéséről.

Vannak, akik lelkesen támogatják a ki nem adott

első díj helyén második helyre sorolt pályázatot, s vannak, akik lelkesen ellenzik.

Az egymással szemben álló vélemények mögött - talán nem túlzás ezt feltételezni -

nem csak az épület, a terv esztétikai minőségének megítélése rejlik.

Szóba kerülhet a történelmi környezet és a mai (?) kornak megfelelő,

vagy azt éppen meghaladó új építészet ki nem mondott ellentéte.

Talán az is, hogy meddig feszíthető a húr, meddig mehetünk el a szokatlanul új szemléletű építészet meghonosításában. Jönnek a bezzeg-példák, bezzeg-városok - alappal vagy anélkül,

ez most mindegy - annyi azonban bizonyos, hogy a Világörökség címét joggal viselő,

s kétségtelenül világszínvonalú látványt nyújtó Duna-parton

a királyi palota egykori déli kapujának, az Ybl tervezte ugyancsak évtizede romos "bazárnak"

helyreállítása mellett, az Alagút - Lánchíd tengelyében kiemelt helyen álló foghíjnak eltüntetése

sürgető kötelessége lenne minden érintettnek.

A pályázatról döntés született. A tervet azonban kevesen ismerik.

Nem emlékszem, hogy a városlakók, akik naponta elmennek majd az új épület előtt, elmondhatták volna véleményüket.

Nem mintha majd ők, a "laikusok" találnák ki az egyedül üdvözítő megoldást, a közös gondolkodás azonban legalább valamiféle közös szemlélet kialakításában,

s ezzel együtt a közös felelősségvállalásban is segíthetne.

Az ÖRÖKSÉG - nevéből következően is - épített örökségünk lapja.

A múlt azonban a város életében az élő város múltja.

Nem hiszem, hogy kanonizálni kellene a minden áron való megmaradást csak úgy, mint a minden áron való változtatást. Kanonizálni, ha ugyan van ennek a fogalomnak

ebben az értelemben értelme, csak az értéket lehet.

- A szerkesztő -

A változások kora

– interjú dr. Mezős Tamás elnökkel

■ NAGY ZOLTÁN

Csaknem napra pontosan egy évvel ezelőtt vette át a Varga Kálmán leköszönő elnöktől a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal irányítását dr. Mezős Tamás.

– Gyorsan elröpiült ez az év. Milyen volt?

– Vegyes. Volt benne jó és volt benne rossz is.

– Mi volt a jó?

– Mindenképpen pozitívnak értékelem, hogy most már röviden joghatállyossá válik az SzMSZ. A végső szót az Alkotmánybíróság mondta ki, amikor a Hivatal eddigi státus quo-ját tisztázni ren-

delt, de az első- és másodfok helyzetének végső rendezésén még dolgozni kell. Addig is, amíg a hatósági feladatokat nekünk kell ellátni, olyan helyzetet szeretnék teremteni, hogy a kényesebb, kritikusabb elsőfokú döntéseknél előzetes konzultáció után elkerülhessük, hogy valamely konkrét ügyben más véleménye legyen a másodfoknak, mint az elsőnek, pusztán azért, mert filozófiailag esetleg másként értékeli a helyzetet. Az összhang hiányát a két jogi szint között nehezen viselem. Ezen változtatni kell.

A szervezeti átalakításokat is annak szellemében igyekszem végrehajtani, amilyen elképzelésekkel idejöttem. Bizom benne, hogy sikerült, s ha az új SzMSZ-t július elsejével életbe lép, akkor már egy új, jól felkészült szervezetet talál. A Hivatal belső szervezeti egységsítésének megteremtődtek a feltételei.

– Minden személyi változás lezajlott?

– Nem prekonceptióval érkeztem a Hivatalba. Eleve bizalmat szavaztam mindenkinek, s azt gondoltam, ha partnerek lesznek az általam képviselt elképzelésekben, akkor bárkivel hajlandó vagyok együtt dolgozni. Személyi változások csak ott történtek, ahol nem tapasztaltam ezt az együttműködési készséget.

– Július 1-jével akkor egy olyan csapat áll fel, amely ezeknek az elképzeléseknek megfelel...

– Ezt remélem.

– Többször szóvá tette és vissza-visszatérő gond a védések ügye...

– Igen. Tavaly egy csomagban 103 védési javaslat ment fel a minisztériumba. Ebből a problémás négyet kivettük, a többi, azaz 99 maradt. Májusban újabb, több mint száz tételt terjesztettünk föl. A minisztérium még a csomagból kiemelt tételeket illetően is kijelentette, hogy a maga szakmai súlyával mellénk áll, és segít abban, hogy közösen tárgyalhassunk az érintettekkel. Ennek eredményeként sikerült Bábolnán első lépcsőben kompromisszumos döntést elérni, azaz az épületeket levédtük, a történeti tájat azonban még nem. A tárgyalásokat folytatjuk.

– Előre tekintve, melyek az aktuális feladatok, beruházások?

– Műemlékes tekintetben mindenképpen az Európai Unió pályázatok tervezésének lezárulása várható a következő hetekben. Ezeknek, s különösen a kiemelt emlékeknek engedélyezési eljárásait is fölgyorsítottuk.

– Most Pécsről van szó?

– Nem feltétlenül. Van ebben benne más is. A Zsolnay-gyárnak fölújítása vagy a pécsi főtér rendbetétele még közel sincs olyan állapotban, hogy engedélyezésről beszélhetnénk. A Széchenyi tér tervpályázatát a közeli napokban „bontják“, utána értékelik, ez még messze van az engedélyezés fázisától. Amire gondolok, az a Szépművészeti Múzeum, a Zeneakadémia, a budai várban volt HM-Honvéd Főparancsnokság épülete, vagy a gödöllői kastély, Eszterháza, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Ezek

a műemlékvédelem többmilliárd forintos beruházásai. Az évtizedek óta megoldatlan egykori Honvéd Főparancsnokság épületét illetően a beruházó a kerületi szabályzatnak jobban megfelelő magastetős változatot nyújtott be a Hivatalhoz. A KÖH kezdeményezte a terv elbírálását a tervtanácsnál. A tervet azonban a tervtanács egyértelműen elutasította, s azt nyilatkozta, hogy az eredeti lapos tetős változat megépítését támogatja továbbra is. Most ezen dolgozik a tervező.

– Ami a régészetet illeti, az ásatást végző intézmények sorába belépett a Szakszolgálat, amelynek munkájával elégedetlenek a múzeumok, sőt még a legnagyobb megrendelő, az autópályákat építő cégek is. Azt gondolom, hogy ez még a gyermekbetegségek kategóriájába tartozik, rövidesen kialakulhat az egészséges struktúra. A múzeumok elégedetlenségét értem, az ő bevételeik a Szakszolgálat belépésével jelentősen csökkentek, a konfliktusok is ebből adódnak.

– Számíthat-e az örökségvédelem ebben a nehéz helyzetben további, akár állami, akár más forrásokra?

– Ha új forrásokhoz juthatnánk, azt olyan feladatok megoldására kellene felhasználni, mint a nyilvántartás, a dokumentáció kezelésének helyzete, ez ugyanis most tarthatatlan. Az inventáriumok elkészítése a legsürgősebb feladatok közé tartozik. Több, nagy vitát kiváltó döntés vagy éppenséggel botrányok egy része visszavezethető a nyilvántartás hiányosságaira. Jelenleg is van négy-öt olyan budapesti fejlesztés, amelyből azért lesz konfliktus, mert a beruházók tájékoztatása nem volt megfelelő, vagy előzetesen nem juthattak pontos adatokhoz. Ilyenkor aztán megtalálják azokat a politikai csatornákat, amelyeken keresztül megpróbálnak bennünket az érdekeik mellé állítani.

Folyamatosan dolgoztunk és dolgozunk azon, hogy megszülessen az a jobb hijján kezelési tervnek nevezett program, ami segítheti a Belső-Erzsébetváros fejlődését. Ezt a tervet a közeli napokban ismertetjük és vitatjuk meg a belső kerületek polgármestereivel, azért, hogy a jövőben úgy működhessünk együtt, hogy a Dunától a körvasút-sorig terjedő terület értékmegőrzését közösen, egységes szemlélettel végezhessük.

– Mit vár az év hátralévő részétől?

– Munkát. ■

Fotó: Nagy Krisztina

Clark Ádám tér

avagy balsors a Világörökség centrumában

■ CZÉTÉNYI PIROSKA

A budai Duna-parton a Lánchíd tengelyében a Clark Ádám tér természetes módon vált közlekedési csomóponttá. A város kiépítésével egyidejűleg építészeti értékeiben is méltó maradt környezetéhez a második világháborúig. A pusztulás következményeképpen azonban az eredeti térszerkezet egyensúlya és az épülettömegek közötti légtér és látvány kiürült – ezt pedig, nem kétséges, vissza kellene állítani. A rekonstrukció nehéz feladat, szinte lehetetlen, annál is inkább, mert e helyet úgy tűnik, napjainkig üldözi a balsors.

Az Alagút 1856-ban már készen állt, a természetes várlejtői környezetben, a mai Hunyadi János utca torkolatával, amint erről Rohbock metszete is tanúskodik. Párhuzamosan, ugyanebből az irányból torkollik a térbe a Fő utca első háza, az 1860-62-ben épült Budai Takarékpénztár székháza, amely Ybl Miklós tervei alapján épült – követve a reneszánsz cinquecento formavilágát. A magyarországi hitelnüjtást az osztrák bankok 1851-től kezdik meg és ezután sorozatban jelennek meg a pénzintézetek, köztük ez is. Az épület homlokzati előképe volt a Bródy Sándor utcai régi Képviselőháznak, mai Olasz Kultúrintézetnek. Az udvart nyitott, kőoszlopos íves árkádós folyosó keretezte, legfelső szintjén ugyanezt már öntöttvas szerkezet ismételte meg. Közönségforgalmú részei a tér, illetve a Fő utca felé nyíltak

a földszinti boltozatos helyiségekkel, köztük a Lánchíd Kávéházzal. A második világháborúban ez a rész erősen megsérült, későbbi bontás miatt már csak jelentéktelen töredék maradt a földszinti udvari szárny árkád-darabjával és a Hunyadi János utca felől csatlakozó ház tűzfalán az udvar architektúrájának plasztikájával.

A Budai Takarékpénztár Székháznak és a szemközt volt egykori Kereskedelmi Minisztérium épületének teljes bontását előmozdította a Clark Ádám téren az egyszerű kereszteződés helyébe kívánt körforgalom igénye. Ezért az egykori építési tervekkel jelentősen megcsönkítették Scheuer Róbert (FÖTI – Fővárosi Tervező Intézet) tervei szerint. Az eredetileg 966 m²-es területből mindössze 750 m² maradt a Fő utca 2. – Clark Ádám téri sarokház maradványai bontása után. Ez a közlekedéstechnikai megoldás az Alagút és Lánchíd torkolatában gyökeresen átszerkesztette az addigi, Lánchíd tengelyre szimmetrikus épülettömegek közti útvezetést, telekalakítást, térélményt. A 19. századi építészeti térhatás megsemmisülése a Hunyadi János úti, valamint a Fő utcai két lakóház összemetsződő tűzfalai sarkába bilentette a látványt, és jelentéktelenre változtatta a Lánchíd – Alagút tengelyt. (A földszintes épületmaradványban 1990-ig a Dél-Budai Vendéglátó Vállalat "Lánchíd" nevű eszpresszója

Rohbock metszete az Alagútról, 1856.

J. Rohbock del.

Druck & Verlag v. G.G. Lange in Darmstadt.

G. Hejs sculp.

A BUDAI ALAGÚT KAPUZATA.

PORTAL DES TUNELS ZU OFEN.

Budai Takarékpénztár, 1862.

működött, a maradék telken kerthelyiséggel, a földszinten.) A rendkívül értékes telek „mellesleg” a fővárosi Világörökség budai oldali területének súlypontja, innen páratlan a körkilátás a Dunára, Pestre és Dél Budára, valamint a rálátás ide, a pesti

Budai Takarékpénztár, 1862. Clark Ádám tér – Fő utcai látvány

oldalról, Lánchídról. Erre, a beépítési szándékot vonzó helyre néhány pályázat és több terv született az idők folyamán. 1967-ben mutatta be az Építőművészet folyóirat *Ropár Ferenc* (BVTV) nyertes pályaművét, amely a BVTV által kiírt tervpályázaton vett részt. A feladat a tömegével, arányaival környezetbe illeszkedő OTP lakóháznak készült volna, és feltételezte a Hunyadi János utca 1. számú lakóház lebontását, és sajnos nem tartotta meg Lánchíd presszót. A földszinttől teraszos kialakítással kívánt fellépcsőzni a lakószintekkel. Legfelül a Clark Ádám térre néző, a nagyközönséget váró kávézó, drink-bár, a lakások forgalmától elkülönített feljutással, a magasföldszinti eszpresszóból. Figyelemreméltó ennek a tervnek a helyszínrajza is a közlekedési rend átalakítási javaslatával, a forgalmi irányok szint alá vezetésével és az aluljáró rendszerrel.

Több mint két évtizeddel később, 1989-ben volt egy tervpályázat a KÖZTI-ben, s erre a telekre *Szántó Tibor* is készített tervet, az eredeti, Ybl Miklós architektúra rekonstrukciójával és a körforgalom helyett külön szintű kereszteződés tervezésével. (Személyes élményem az őszinte tetszés volt a tervezői merészség és a terv láttán, ugyanis az akkori rideg műemléki engedélyezési szemlélet ezt nem fogadta volna tetszéssel. A megemertetésre azonban nem került sor, mint ahogy arra sem, hogy a Fővárosi Műemléki Felügyelőség képviseletében messzemenően támogathassam ezt a koncepciót.)

Napjainkra sokat változott a sok minden egyébbel együtt a műemléki szemlélet is, elegendő a Dísz térbe torkolló Csónak utcában a nemrég újra megépített villára gondolni, amelyet történetesen szintén Ybl Miklós tervezett gróf Lónyay Menyhért miniszterelnök részére 1871-ben, és amely ugyancsak a második világháborúban pusztult el.

Szántó Tibor említett terve a telek eredeti méretét állította vissza, úgy, hogy a Fő utcát átvezette volna Lánchíd-Alagút irányú forgalom alatt, meggyőződve előzőleg arról, hogy ez a mélyszerint vezetett út nem érintette volna a Lánchíd föld alatti lánckamráit. Egy esztendővel később az engedélyezési terv szintjéig jutott el 1990-ben ismét egy KÖZTI irodáiban készült terv, építész Horváth Lajos volt. A tervnek a Hunyadi János utcai lakóházat meg kellett tartania, (elkerülendő a lakáspótlás költségeit), feltételt volt a környezet iránti figyelem, a hely építéstörténeti karakteréhez való igazodás és a térkapcsolatok, látványok mentése, felértékelése is. Az építészeti feladat az új térfal, a funkció pedig már nem lakás, hanem iroda. A földszintre a közönséggel vonzó rendeltetések kerültek, megtartva a Fő utca 4. felől a vendéglátás hagyományát egy bemutatóteremmel bővítve, fölötté bérelhető iroda-termekkel. Az épülethomlokzat a Clark Ádám térre kiforduló épületről indulóan egy kima vonal mentén hajlított síkkal érkezik a Fő utcára és e szakaszon voltaképpen az eredeti épület beépítési vonalát ismétli meg. A csatlakozás természetesen izesül mindkét oldalon a korábbi épületekhez. A kima vonal inflexiós pontján, mint a kör-középpontján egy hengertest metszi át az épülettömeget. Ez a földszinten fedett bejárati előteret nyújt, melynek érdekében csak az első emeletől felfelé kap a henger külső fele üvegezést, két rétegben. A kiszellőztetett légtér-gyűrű egyméteres szélességgel kíséri belső tereket.

Az épület alatt két pinceszint parkolókat terveztek, az előírt számú személyautók számára. Ezért az Ybl által tervezett íves-arkádós architektúra maradvékát lebontották, előzőleg fehnérve és a hiteles visszaépítést a tervekben megoldva. A kétszintes előcsarnokba Ybl íves-arkádós épületmaradványa visszaépült volna eredeti helyére. A városképi látványban legfelül a hengertestet lezáró acél üveg kúphoz –, amely kilátó-kávézó, illetve elsősorban ékszer-szalonn – az ötödik szintről íves lépcső vezet e terv szerint.

A fentiek ismeretében meggyőződésem, hogy a Világörökség budai centrumának hatalmas vesztesége, hogy ez a terv – a befektető e területre való visszavonulása miatt – nem épülhetett meg. Ezekben az esztendőkből voltak még más tervezési-benhúzási kezdemények konzultáción – *Kruppa, Globex /Maghegyi – Bán Ferenc – Birkás Gábor*, a legutóbbit engedélyezték is, majd többször kiegészítették módosították, mivel a telek terület még inkább csökkent. A Clark Ádám tér sorsa az elmúlt évben aztán – úgy tűnt –, végre jóra fordul a 2007. október 3-i beadási határidővel kiírt tervpályázattal, ezúttal szállodai funkció céljára. Kiíró az UNIONE Clark Kft. (1013, Bp. Lánchíd utca 7-9), lebonyolító a Magyar Építőművészek Szövetsége.

A tervpályázat jellege: országos, nyilvános és titkos volt, 2007. október 17-i eredményhirdetéssel.

A jelzett időre 59 terv érkezett, ebből kettőt az előírások megsértése miatt nem bíráltak el, az egyiket nem postán, hanem futárral küldték el, a másik ragszám céduláján az előírt október 3. helyett későbbi postabélyegző szerepelt. Így ezeket a szabályok értelmében fel sem bontották. Ez utóbbi esete az, ami a Clark Ádám térről egy részletesebb – bár korántsem teljes – cikk megírására indított. A futárral érkezett tervet nem jelentkeztek, a másik terv pedig Horváth Lajos pályaműve volt, amelyet a posta elveszettnek nyilvánított.

A pályázati kiírás rögzítette, hogy a leendő szállodának legyen városépítő hatása, a tervezés mozgásterét azonban a kisméretű telek határa korlátozta, s a szükséges személygépkocsi megközelítés is a Fő utcát terhelte. A Bíráló Bizottság zárójelentés-értékelésének szempontjai:

– *elfér-e a tervezett funkció a telken a jelenlegi, vagy a változás előtt*

Clark Ádám tér, 1945.

álló jogszabályok figyelembevételével?

– található-e olyan megoldás „amely a hely szellemi kisugárzásával, jelképszerű megjelenéssel olyan belső tartalmat hordoz, amely kifejezi azt az ambivalenciát, amely a több mint 50 éve beépítetlen telek problémáját feloldja?”

Az első kérdésre a válasz igenlő lett, a másodikra – szerintem – határozott a NEM.

„Az arany szín nemes fénye egy óriási tartály semmilyen felületén ragyog...”

Az I. díjat nem adták ki, hanem csak a II.-t, a 40. számú pályaműnek. Tervező *Mórocz Balázs* és *Vannay Miklós* építészpáros az „épater le bourgeois” (hökkenstük meg a polgárt) jelszó jegyében egyszerűen „a semmit” terveztek meg arany színben, úgy hogy a jelképszerű megjelenés nem az angol sláger szerinti „yellow submarine”, hanem egy „golden submarine” lett. Az arany szín nemes fénye egy óriás tartály semmilyen felületén ragyog és díszleg a Clark Ádám tér-Fő utca sarkán. Az építészeti értékű elemek pl.: az Alagút és Lánchíd riadtan eltörpülnek mellette, a hely szellemi kisugárzása pedig egyszerűen szertefoszlik.

Megrögzötten remélem, hogy nem ez a korunkat jellemző mondani-valónk a Világörökségünk magjában! Ha mégis, akkor biztosra veszem, hogy ezt a rangot visszaveszik tőlünk, és a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága csak a fejét foghatja s lemondhat minden olyan igyekezetéről, amellyel újabb és újabb területek számára igyekszik elnyerni ezt a rangot.

Az, hogy nem az első díjat kapta meg a „golden submarine” az a szakértők határozott, fellépésének köszönhető, meg a jó sorsnak, hogy idézzem a közkeletű „sors bona, nihil aliud”-ot. A tervpályázati zárójelentés megállapítása rögzíti, hogy a nyilvánvaló hibák miatt tudta csupán második díjban részesíteni.

A program 60 szobás, „boutique”-hotelt igényelt, a helyiségek és méretük részletezésével, kitérve még a hangulati hatásokra is. Nos, a második díjas terv *alkalmatlan* szállodának, a *szobák ablaktalanok* (sic!), ami ezen a páratlan panorámájú helyen különösen, de bárhol másutt is elfogadhatatlan. Az ablakokat camera obscura rendszerrel vetített képek helyettesítenék, ez az ötlet pedig nem egyéb, mint rémálom a vendégek számára.

Más országokban, más városokban megépült extravagáns példák se nem megnyerők, se nem követendőek, inkább okulni kellene belőlük, még ha állítólag meg is szokták az emberek, amelyben egyébként nem is vagyok olyan biztos. (Hazai példaként csak a legfeltűnőbb: a Kálvin téri üvegszörnyeteg, amelyet szerzőjén kívül más nem szeret...)

S végezetül, ahogyan azt a vásári kikiáltó hirdette régen a piaci szomorújátékokban „záradékul trefás néma képlet”: Az egyik pályamű, amelyet csak az eredményhirdetés után 30 nappal lehetett felbontani szabályszerűen, arról kiderült, hogy a ragszáma nem a sajátja. Az előírás szerinti ugyan idejekorán feladták, de a ragszám elveszett róla, erre a Posta egy másikat ragasztott rá, de azt már a beadás utáni határidőt mutató keltezéssel, s ezért vált bírálhatatlanná ez a tervecsomag. A Posta levelében elismerte ezt a tényt és meg is térítette a feladónak a maximumot, ami saját szabályzata értelmében a *feladási díj duplája*. (Csak mellékesen: a szerzőt ért kár például a dokumentáció költsége, az erkölcsi és anyagi kár – az elmaradt díjazás és megvétel – amire, meggyőződésem szerint minden esélye meglett volna, milliós nagyságrendű.) E terv egyik szerzője nevezetesen ugyanaz a Horváth Lajos – ezúttal Molnár Tiborral közösen –, akinek az 1991-ben készült tervét méltattam a cikk elején, *most pedig bátorkodom ismertetni a napvilágra került, bírálatlan tervet az alábbiakban:*

A tervpályázati Zárójelentés általános értékelésében megállapítja, hogy a pályázat annak ellenére, hogy átfogó terv egyelőre nem áll rendelkezésre, mégis – ötlet szinten – fejleszthető javaslatot várt, de nem kapott átgondolt, távlatos elképzelést. Egyidejűleg úgy ítélte, hogy az Alagút-Lánchíd tengelyre szimmetrikus "kapuzat" már nem állítható vissza. Ez bizonyos, de helyettesítő megoldás lehetséges, amint ez Horváth Lajos és Molnár Tibor tervének helyszínrajzán megállapítható.

E tengely újra hangsúlyos megjelenítésének megoldása látható ezen a terven, azzal, hogy a tengely déli oldalán, a Sikló és Lánchíd utca közt egy, a pesti Fűvészkertre emlékeztető könnyed szerkezetű, teljes területén üveggel fedett télikert jelenik meg, amely egyébként már a 19. században is divatos volt.

Ez a télikert minden évszakban transzparens kapcsolatot teremtené a keleti várfallal, ahol a Monarchia mozaik címere is van, s természetesen a Sikló alsó állomásával. Ez a látvány méltán érdemel figyelmet, akárcsak a javasolt funkció: a télikertben

Clark Ádám tér a körforgalommal az épületbontás után, jobbra a Lánchíd presszó, és a Hunyadi János utcai lakóház tűzfalán az Ybl épülethez tartozott architektúra. 1950-es évek. Terv: Scheuer Róbert

lázán elhelyezett idegenforgalmi központ segítené a bámészkodó turistákat. Egyben természetes térelhátarolást és irányt jelezne a Lánchíd – Alagút tengely mentén.

Ugyancsak helyes és célszerű gondolatnak ítélné ez, a Lánchíd utcától a Duna-part felé javasolt park és parkoló a Siklót, Várbuszt igénybe vevők részére, vagy a Vizivárosba igyekvő sétálóknak.

Osszefoglalva, a fentiek figyelemreméltó és továbbvitelre érdemes ötletszintű javaslatok, amelyet a Bíráló Bizottság a többi tervben nem lelt fel.

A szálloda tömegét oly módon tervezték, hogy a Fő utca torkolatában a 4. sz. háznál egy tömör szakasszal indítottak. Ott van a gazdasági bejárat, a gépkocsi beálló s az automata gépkocsi-parkoló lift érkezése, személyzeti felvonóval, ellenőrzőirodával, s onnan indul a földszinti előcsarnok lendületesen hajlított üveg-homlokzata, egészen a Hunyadi János utcai lakóház tűzfalához simuló lépcsőház eleméig, amely annak homlokzati síkjától való visszalépésével nemcsak a csatlakozást szolgálja, hanem egyben megadja a „HOTEL CLARK” betűinek helyét függőlegesen. Ez a hely telitalálat, mert már a pesti Duna-parttól, Lánchídról is látható a reklám, s mert megjelenésében természetessé teszi a régi és az új épület találkozását.

Ugyanígy harmonikus és határozott a Fő utca felőli csatlakozás vertikális eleme is, amelyet a fedett-nyitott panoráma terasz emel ki, s a Clark Ádám téri főhomlokzat nyugodtan elegáns szakaszáról átfordítja az épületet a Fő utcára voltaképpen egy kapuzattal, amelynek a földszintjén az autóbekajátó szája nyílik. Amikor a hidról táruul fel ez a látvány, akkor érvényesül az autóbekajátó és a fedett-nyitott terasz – e két ellenpontnak – a város-szerkezeti váltásnál megmutakozó szerepe, amely torony és kapu újraértelmezett jele, (más szóval: „landmark” az angol szó valós jelentésében, nem úgy, ahogy az építészetben ma divatos emlegetni) nevezetesen a Viziváros – nevében és átvitt értelemben is – főutcájának torkolatában. A szállodai szobák homlokzata üveg-pajzsként feszül a két szélső vertikális építészeti elem közé, mind nappal, mind éjjel kitűnő látványt nyújtva.

A reprezentatív főbejárat a tér felől zöld növényzettel dekorált, íves árkádós rávezetésű, közvetlen és átlátható kapcsolatban a belső térrel. Az előcsarnokban az árkádsor eredeti helyén van a Fő utca 4. felőli oldalon újra felállítva. Az ezzel meghatározott belmagasság az előcsarnokban galériaszintet tesz lehetővé. Az előcsarnok centrális szerkesztése révén a belépő számára nagyvonalú látvány tárul fel a 19. századi árkádsor formavilágával együtt. Kis üzletek sorakoznak az előcsarnok déli homlokzati szakasza mentén. Az előcsarnok kerek üvegpadlóján keresztül kap megvilágítást a -1. szinten a wellness részleg (amely alatt a -2,-3-4. szint az automata parkoló-siló zárt, hengere, ezen kívül rak-tárak, gépházak, kiegészítő létesítmények sorakoznak.)

A szállodai szobaszintek az +1+5, a 60 vendégszoba a tér felőli

kilátásra tárul, hő- és hangvédő üveg pajzzsal védetten. Megközelítésükre az épület magját képező és felülről megvilágított átriumon át van mód, amelyet a +1 szinten növényzettel gazdagon és elegánsan alakítanak ki. A galériázott tetőszint alaprajzilag azonos a szállodai szobák fölött az étteremmel, panoráma terasszal és fedett üvegteretével. (A galéria a saját szintjén külön is megközelíthető.) A terasz íves peremén növénytartó sáv voltaképpen mellvéd. Az étterem keleties hangulatú, most divatos un. NOBU stílusának javasolt, látványkonyhával. Mellette a fedett, de nyitott terasz, hogy a panorámát ne csak üveg rétegeken keresztül élvezhessék és fotózhatják, hanem szabadon. Ez a kis terasz egyben jelképes elem is, amint ez a homlokzati leírásban szerepel, a Viziváros főutcájának torkolatában mintegy felkiáltójelként jelenik meg.

A tetőzet a várfalakra, Jezuita lépcső szintjeiről is megmutakozik – ezért a gépészet kültéri egységeinek esztétikus takarásával – igényesen tervezték meg.

Bizonyos, hogy a postai véletlen áldozatául esett terv megfelelt mindazon fő követelményeknek melyeket a pályázati kiírás támasztott, nevezetesen legyen a Világörökség központi helyén a városfejlődés meglévő értékeihez harmonikusan illeszkedő, azok közé illeszkedő és a kontinuitást rendkívül jó színvonalon és szépen reprezentáló.

A szállodai működtetés vizsgálata, értékelése nem tisztem, de úgy találom, hogy a harmonikus külső jó belső funkcióval szerves kapcsolatú és a rajzok szép térhatásokra vallanak.

A ma még üres, háromszög alakú telek belső sarkából húzott tengely – mint e háromszög magasságának meghosszabbítása – a forgalom körének lényegében átmérője lesz, s mint ilyen, szerkezeti rendet teremt maga körül, melynek meglétét a mindenkor látogató érzi, megragadja a figyelmét és magára a szállodára vonja az érdeklődését. ■

Az archív felvételeket a BTM-nek, a pályázatról készített képeket a www.epiteszforum.hu-nak köszönjük

A CLARK ÁDÁM TÉRI FOGHÍJ BEÉPÍTÉSE – TEKINTETTEL ARRÁ, HOGY VILÁGÖRÖKSÉG KIEMELT HELYSZÍNÉN VAN, FONTOS KÉRDÉS. TÖBBEN MÁRIS JELEZTÉK, HOGY ELMONDANÁK VÉLEMÉNYÜKET. AZ ÖRÖKSÉG – AZ ÉSSZERŰSÉG ÉS LEHETŐSÉGEI HATÁRAI KÖZÖTT – ÖRÖMMEL ÉS SZÍVESEN AD TERET A KÜLÖNBÖZŐ VÉLEMÉNYEKNEK.

Városképi jelentőségű foghíj?

■ NAGY GERGELY

A Clark Ádám tér mai képe a Duna-part és a Budai Várnegyed panorámájának sebhelye. Ez már akkor is így volt, amikor a terület elnyerte a Világörökség címet. Voltak és vannak más megoldandó építészeti és városépítészeti feladatok, de talán ez a terület leghangszúlyosabb helye. Még a Mátyás templom melletti telek jelent ekkora kihívást – ahhoz sem mer hozzányúlni senki – pedig ott a városépítészeti kérdések nem jelentenek ilyen problémát.

A Clark Ádám téren a Budai Takarékpénztár volt telke ma már nem létezik, csak egy része maradt meg a hajdani közlekedési szabályozás elsődlegessége miatt. Ma sajnos esély sincs arra, hogy egy magántulajdonú telket a kapcsolódó környező fővárosi vagy állami érdekeltsgű területek fejlesztésével egyidőben tudatosan és összehangolva lehessen beépíteni. Nincs mód arra, hogy egy épített telkének beépítésekor erős fővárosi koncepcióhoz igazodhasson. Fordítva is igaz, a főváros sem tud élni a lehetőséggel, ugyanis a Clark Ádám tér minden városépítészeti problémájának megoldása csak ennek a teleknek a beépítésével együtt oldható meg. Czétényi Piroska nagyszerű elemzése bemutatja a hely problémáját. Ezeknek a városi kérdéseknek a megoldására (Lánchíd-Alagút tengely, az alagutat szegélyező épületek egyensúlya, a Fő utca indítása, a mai egyoldalas tér egyensúlyának helyreállítása, a Várhegy látványának védelme stb... és a közlekedési problémák) logikusan a mai csonka telek beépítésével egyidőben történhet.

Nem tartom valószínűnek, hogy ezen a csonka telken – ha az építészeti feladatot lehatárolja a telekhatár – lehet olyan épületet építeni,

amely megoldja a hely városépítészeti és építészeti problémáját. Vagyis a kérdés az, hogy egy magántulajdonú épület megvalósulása esetén hozzá tud-e járulni a főváros saját problémájának a megoldásához? Ehhez azt kell pontosan meghatározni, hogy a fővárosnak – beleértve a műemlékvédelemtől a városépítéstől a turizmusról át a közműig minden érintett kérdést – előre meg tudjuk-e fogalmazni nagyobb összefüggésekből következő elvárásainkat? Az alapkérdés van-e koncepció?

Lehet bármilyen nagyszerű épületet építeni – akár világhírű építészekkel is – de meg kell tudni mondani, hogy mi a követelmény, meddig terjed a feladat, hol és hogyan kapcsolódik a magánvállalkozás a magánérdek a városi fejlesztési programhoz. Ma sajnos elképzelhetetlen, hogy egy magán és egy fővárosi vagy egy állami beruházást úgy hangoljanak össze, hogy azok kölcsönösen segítsék egymást.

Ezt mutatja a foghíj beépítésével kapcsolatos tervpályázat megfogalmazása és a zsűri bizonytalansága is. Végső döntését kételkedve fogadtam, a legjobbnak vélt terv semmilyen szempontból sem jelent megoldást. Ebben az esetben is összemosódott az ötlet és az épületpályázat, mert senki nem tudta megfogalmazni az elvárásokat. Ezt úgy is meg lehet fogalmazni, hogy nem vagyunk felkészültek a Clark Ádám téri telek beépítésére. Erről nem a telek tulajdonosa tehet. Érdemes elgondolkodni azon, hogy a Lánchíd budai hídfőjénél kialakult városépítészeti probléma hány évtizede foglalkoztatja felhangoltság-szerűen az érintetteket, de érdemben mégsem jutunk közelebb a megoldáshoz. ■

Nec aspera terrent...

■ CALLMEYER FERENC

A 21. század építészete ellenmondásaikkal a kor társadalmába ágyazottak, és alapvetően az említettekben gyökereznek.

Ez a kor termelte ki a: a mutatványos építészetet (architainment); az egomániát (stararchitectura) és a terepen fekvő építészeti (landscaper) helyett az eget csiklandozó (skyscraper) építészetet.

A szakma erkölcsseit már nem a reneszánszban megfogalmazottak (Vitruvius) elvek irányítják, az építészet hármass kritériuma: a használat, a stabilitás és a gyönyörködtes értékét cserélte, s ingó felgyvára alakul.

Megszületett a 21. századnak legjobban megfelelő építészeti az ELDOBHATÓ ÉPÍTÉSZET. A kor építészeti követelmény, hogy a legenergiapazarlóbb anyagokból tisztavirág életű épületet hozzon létre, az építés az áldozatot hozzon a Mammonnak.

Az internet segítségével nézem a budapesti Clark Adam tér beépítésére készülő javaslatot. A pályázatot, melyet egy óvatos (gyáva?) zsűri első helyen második díjjal jutalmazott, mely, mint minden merész tett: provokált.

Nézem a fejleményeket, az építészeket kényszerítő kritikai megnyilvánulásokat. Az épület fejlődését az arany kastól az ezüst fecskéfészket át a kristálytömbig. Az önkritika vállalása, a bátorság még tetszik is. A főváros akut beépítési problémáit, ellenmondásaival csak ezzel a bátorsággal lehet megoldani. Egy zsúfolt közlekedési csomópont megközelítése ezt a bátorságot igényli: zaj, benzínű ugyanakkor a reprezentatív helyszín és jó megközelíthetőség a szerzőktől elvárt szálloda megoldására tett merész javaslattal párosul. Az épület belső funkciója

a szálloda kényszeríti az építészeket arra, hogy megoldásukban egy óceánjáró hajó fedélközi belső kajütjeinek a megoldását válasszák, zárt, a külvilágtól leszigetelt egységeket tervezzenek. Itt lép be a képbe a szellemességük, élnek a kor technikai lehetőségeivel és a szobákba, a belső helyiségekbe periszkóp segítségével bevarázsolják a külső városképet. Ez valóban zseniális, ez a piacon eladható!

Innen indul ki – nagyon helyesen – az építészeti koncepció. Ehhez az építészethez a mai technika minden eszközt fel lehet és kell használni; egy dobozt készíteni, amely a belső csodát kifejezi. A lépések innen elég következetesek: az arany szita, melyből kiviláglik a belső történet még csak ötlet a városképi ortodoxia megpiszkálására. A kas formájú arany tömeg agresszív, és arisztokratikus. Nehezen képzelhető el a Világörökség képébe. A kristály-tömb azonban főnyeremény! A gyémánt csiszolt felületeit a nap minden szakában változó épület nemcsak méltó kapuzat a vár építészetéhez, de unicum. Ezzel az épülettel egy főváros adja nevét a történetének 21. századához, s így már felzárkózhatunk Bécs, Prága, Salzburg bátorságához is. Ez a bátorság mindmáig hiánycikk volt.

Az építőanyag, melyet ennél a funkcionál igen következetesen használnak fel a szerzők, néhány év múlva lehetővé teszi az elbontást, ez az eldobható építészet alkalmazásának záloga. S egyben a tisztavirág életű épületek előnye. A 3D-es kristály tömb 21. század, CAD kínálta lehetőségeivel, egyedüli és megismételhetetlen. A valahol látott címer felirat magyarra áttéve most győzedelmeskedhet. ■

Az e rovatban megjelent cikkek nem okvetlenül és nem mindenben tükrözik a szerkesztőség álláspontját, de minden véleményre kíváncsiak és nyitottak vagyunk.

■ BUGÁR-MÉSZÁROS KÁROLY

40 éves a Magyar Építészeti Múzeum

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közleményei XXXIX. kötet IV. füzetében, 1905-ben cikk- és tervrajzmelléletek jelentek meg „Építészettörténelmi múzeum. Lipták Páltól” címmel.

Az Egylet 1904/05. évi nagypályázatának feladata volt a főváros egyik közterén szabadon álló, „építészettörténelmi múzeum” megtervezése. A pályázatot *Lipták Pál* építészettörténetész-építész nyerte meg.

A későneoreneszánsz stílusú, latin kereszt alaprajzú, négyzetes kupolás, nagyméretű, templomszerű épület leginkább a Szabadság tér déli végébe illeszkedhetett volna be, stíluslemei is az akkor kiépült tér többi épületével mutatnak rokonságot. Ha a terv megvalósul, kb. 1908-ra lett volna kész, így most azt írhatnánk, hogy 100 éves a Magyar Építészeti Múzeum. Méltó épülete azonban ma sincs. Van viszont gyűjteménye, amely az elmúlt 40 év kitartó gyűjtőmunkájának eredménye.

1968-ban a Magyar Tudományos Akadémia Építészettörténelmi Bizottsága – *Major Máté* építészmérnök, *Zádor Anna* művészettörténész és *Rados Jenő* építészmérnök aláírásával – javasolta a Magyar Építészeti Múzeum megalapítását. A javaslatot *Perényi Imre* építészmérnök, az ÉVM miniszterhelyettese támogatásával *Dercsényi Dezső* művészettörténész, az Országos Műemléki Felügyelőség igazgatóhelyettese valósította meg. Az intézményen belül *Borsos Béla* építészmérnök és művészettörténész által vezetett gyűjteményi osztály keretében, az 1967-ben ott munkába állt *Kelényi György* művészettörténész és az 1968-ban pályakezdő *Pusztai László* művészettörténész kapta a megvalósítás feladatát.

A gyűjtés forrásai az építészcsaládoknál fennmaradt építészeti tervrajzok, kéziratok, szakkönyvtárreszek, portréfestmények és szobrok, rajzeszközök, modellek és minden, az építésszála működésével kapcsolatos dolog, például a fotók is, amelyek részben forrásul, részben a műveik dokumentálásul szolgáltak. A hagyatékok részben vásárlás, részben ajándékozás útján kerültek a gyűjteménybe.

Kelényi György rövidesen az ELTE Művészettörténelmi Tanszékére igazolt át, őt Pusztai László váltotta, aki 39 éven át csak a Múzeumért dolgozott. Életműve hatalmas, a papírrégiségi, illetve régiségkereskedelmi értékét tekintve egy vagy több milliárd Ft-nyi értéket mentett meg a nemzet javára.

A Múzeumban igen sok olyan érték van, amelyek eddig nem illeszkedtek bele a kiállítások tematikájába, *soha sem voltak kiállítva*, most a jubileumi kiállításon a legkedveltebb, legszebb és az eddig még be nem mutatott műveket sorakoztatjuk fel, amelyek egy része az első 32 év alatt zömében Pusztai László múzeumvezetői gyűjtőmunkájának köszönhető. A ma is a Múzeumért szorgoskodó munkatársak: *Ritoók Pál*, *Prakfalvi Endre*, *Fehérvári Zoltán*, *Hadik András* és *Hajdu Virág* művészettörténészek gyarapítják a gyűjteményt.

2000. év közepétől e sorok írója lett a Múzeum igazgatója. A gyűjteménygyarapítás forrásait sikerült jelentősen megnövelni és a gyűjtés új lendületet kapott; így az Építészeti Öskönyvtár (XVI-XIX. sz.) metszetekben és tervrajzokban gazdag, mintegy 70 kötetének gyűjtése erre a korszakra esik, de értékes festmények, metszetek, történelmi bútorok, 1800 körüli tervrajzok, a különösen ritka építészeti képeslapok és a 19. századot képviselő

modellek gyűjtése is ennek a finanszírozásában gazdagabb korszaknak köszönhető.

A kiállítás fókuszában a művek mellett az egyes alkotó építészek személyisége is megjelenik portréfestmények, szoborbüszterek és érmek formájában. Építészek személyes bútorai is szerepelnek a kiállításon, mint pl. *Ybl Miklós* barokk tabernákulum szekrénye (1760 k) trezorral, és a nagy valószínűséggel általa tervezett romantikus stílusú, 1851 körüli asztali órája.

Az építészek személyes tárgyai között a rajzeszközök, körzők és vonalzők is felsorakoznak, de a kapott díjtrófeák és kitüntetések is. A Múzeum új szerzeménye egy Kr. e. 200 és 400 között készült római kori bronz mérőkörző is.

*Gerő László*tól három római városvedutát láthatunk, amelyek novecentista kubizmusukkal vetekszenek a kor festőművészeinek műveivel az 1930-as évek elejéről.

A Múzeum kastély, épület és városkép ábrázolásai neves festők alkotásai, fő helyet kaptak a kiállításon. A legtöbbet reprodukálták Gaetano Pesci: Eszterháza kastélyát és kertjét ábrázoló művét (1780). A legnagyobb méretű festmény Telepy Károly: Sümeg várát és kastélyát jeleníti meg (1860 k.).

A Múzeum legrégebbi épületábrázolása Buda 1470-es évek beli látképe 1493-ban jelent meg a Schedel krónikában. Régiség tekintetében a vitrinben felsorakozó, a Múzeum „Építészeti Öskönyvtárból” válogatott, tervrajzmetszetekben gazdag kötetek következnek.

A Múzeum legrégebbi építészeti modellje a pécsi Székesegyház *Pollack Mihály* általi romantizált korszakát jeleníti meg (1805 k.).

Az enteriorművészet témaköréhez tartoznak a színes üveglablakok is. E műfajt *Árkanyné Sztéphan Lilinek*, az *Árkan Bertalan* által tervezett, Győr-gyárvárosi templom számára 1929-ben készített pályázati színes üveglablaka képviseli. Ez a műtárgy az 1930-as években bejárta Európa kiállításait. Mellette sorakoznak *Róth Miksa* színes üveglablak-tervei (1886-tól) Az enteriortervek között kiváló sorozatot látunk *Györgyi Gézá*tól, *Ybl* és *Hauszmann* belsőépítészetétől. Bútorterveket, kályhaterveket *Münzberger Antal*, királyi rajziskolai tanártól mutatunk be az 1799 és 1818 közötti időből.

Magyarországot a modern építészeti mozgalom hőskorából a legjobb hét ország között tartják számon. A „Fény és Forma” című kiállításunk bejárta Európát, ebből adunk ízelítőt, középen *Molnár Farkas*: „Vörös kocka ház” című tervének (1925) új modellváltozatával.

Nemzetközi érdeklődés övezi *Kós Károly*, a Budapesti Fővárosi Állat- és Növénykertbe tervezett, boronafalú Bölényházának (1909) modelljét (1981), amely bejárta az Egyesült Államok kiállítótermeit is.

Az 1990-es éveket két modell képviseli, az egyik *Makovecz Imre*, 1992. évi sevillai világkiállításra tervezett és megépített magyar nemzeti pavilonjának 1991. évi korai változata; a másik az 1996-ra tervezett budapesti világkiállítás magyar pavilonjának modellje, amely *Turányi Gábor* műve. Mindkettőt 2001-ben szerezte meg a Múzeum.

Az évforduló alkalmából, június 19-től kiállítás tekinthető meg a KÖH Örökség Galériájában. ■

■ BALÁZSIK TAMÁS

„Megmaradni és életben tartani“ – I. rész

Megújuló Örökség. A határon túli magyar épített örökség kutatása és megóvása konferencia Csíkszeredán, 2008. május 30. – június 1.

A főcím-idézet summázat. Annak a helyzetértékelésnek a tulajdonképpeni summázata, amelyet a nagy érdeklődéssel kísért 2008-as Megújuló Örökség-konferencia csíkszeredai megnyitóján, a határon túli örökség megóvásának jövőjét, valamint az e munkát 2006. decemberéig koordináló Teleki László Alapítvány lehetőségeit illetően *Diószegi László*, a megszüntetett Alapítvány volt ügyvezető igazgatója felvázolt. Hangsúlyozta, e kincs megóvásának esélyei jelentős mértékben romlottak annak következtében, hogy az állam kivonult az örökségvédelmi program mögül, és a civil szférára hárul az a szerep, amely más országokban állami feladat. Némi reményt nyújthat viszont, hogy éppen azon érintettek felelősségteljes gondolkodásának és támogatásának köszönhetően, akiket az Alapítvány támogatott, a Teleki László Alapítvány magánalapítványként újjá szerveződhetett. A határon túli örökség megóvásának feladata azonban olyan kiemelt jelentőségű és nagyságrendű feladat, hogy erre a kormányzat figyelmét is rá kell terelni. A megnyitóbeszédet követően *Sebestyén József* a tevékenységi kör és a külföldi szakmai kapcsolatok kiépülésének történetére visszatekintés jegyében tartott előadást *A Kárpát-medence „határvidékei“ épített örökségének fennmaradási esélyei egy „derékba tört“ program tanulmányi tükrében* címmel. Ezt követően a korábban megindult értékmegőrző, épületfelújító munkák bemutatása keretében beszámolt hallhattak az érdeklődők *Szőllősi András*tól a csarodai ref. templomot idéző, Árpád-kori eredetű palágykomoróci és egy korábbi konferencia keretében a helyszínen is felkeresett, szintén Árpád-kori eredetű, gótikus szentélyű bodrogszentesi ref. templom restaurálásáról, amelyek kivitelezője *Stark István*, a TLA konferenciák kárpátaljai állandó résztvevője. *Emődi Tamás* *A Teleki László Alapítvány támogatásával végzett építészettörténeti és régészeti kutatások a gyergyói medencében* c. előadása az 1999 és 2004 közötti kutatásokat vette számba. A érdeklődők megismerhették az 1758-as építési felirattal datált, ablakbélleteiben rokokó festéssel díszített gyergyószentmiklósi plébániaházat, és ugyanitt a csoborhegyi kápolnákat: az 1660-as években emelt, eredetileg négykaros és a mellett álló, 17. századi festett mennyezettel díszített örmény kápolnát. Gyergyószárhegyen a ferences kolostor sekrestyéjének statikai megerősítése kapcsán végzett vizsgálatok érdekes eredményt hoztak. Kiderült, a boltvállak feltöltésében számos kályhacsempe található (akárcsak a gyöngyösi ferences kolostor templomának boltvállaiban). E csempék a Lázár-kastélyban állókhoz hasonló kályhák részei voltak. A gyergyószárhegyi plébániatemplom Árpád-kori eredetű templom, amelyet gótikus stílusban, majd az 1760-as években átépítettek. Különös sajátossága a templomnak, hogy a gótikus bordákat leszedték a fiókos jellegű boltozatról, így ma a boltozat bordák nélkül áll. A II. Ulászló-kori épületből kifejlődött és a 19. század végén felhagyott gyergyószárhegyi Lázár-kastély művészettörténeti-műemléki értékén túl tudománytörténeti jelentőséggel is bír. Itt nevelődtek a Babes-Bolyai Egyetem idő közben megalakult régészeti tanszékének hallgatói, a székelyudvarhelyi, a székelykeresztúri és más múzeumok régészei. A szárhegyi régészeti kutatások anyaországi támogatása 2004-ben megszűnt. *Mihály Ferenc Csíki* *festett famennyezetek és faberendezések felújítása* c. előadásának illusztrációból szembesülhetett a hallgatóság azzal a különbséggel, ami a festett felületeken pl. a takarólecekkel fedett részletek színének élénksége, illetve a fedetlen felületek fakultsága között kialakult a nem fényálló festékek (kraplak(k), indigó stb.)

használata következtében. A természettudományos vizsgálatok is számos, új információt eredményeztek (pl. az auripigmentnek a zöld és sárga festékben való 18. századi használatára vonatkozóan). A csíki oltárművészet sajátossága, hogy más területektől eltérően a 17. században is kedvelték a szárnyasoltárokat, aminek köszönhetően hét-nyolc példány ismert a típusnak ebből az időszakból. *Kovács Zsolt* *A patrónusok szerepe az erdélyi ferences templomok barokk berendezésében* c. előadása az előzőektől eltérően művészettörténeti aspektusból közelített meg egy konkrét témát. A medgyesi és a brassói ferences templom építéstörténetének és patrónusainak összehasonlítására épülő vizsgálata többek között kimutatta, hogy míg az előző, inkább a magyar arisztokraták, pl. *Haller János* és felesége, *Daniel Zsófia*, br. *Bornemissza János*, *Szentiványi Mihály*, mint szindikusz (világi előjáró), az utóbbi az itt állomásozó császári katonaság vezető rétegének, pl. gr. *Ludwig Andreas Khevenhüller* és feleségnek támogatása révén gyarapodott. *Tövissi Zsolt* *Műemléki felújítások a Csíki medencében* c. előadásának mondandója a visszafordíthatóság, a hitelesség, a helyreállítás során a műemlékek irányába megnyilvánuló alázat jegyében fogant. *Rodics Gergely* mint kistérségi vezető a Pogányhavas kistérség felméréséről tartott előadásában a Csíksomlyótól Gyimesbükkig terjedő terület menedzselésének koncepcióját és eredményeit ismertette, amelyben hat község, öt civilszervezet, tíz vállalkozás és Hargita megye tanácsa működik együtt. A szakmai megalapozottságra és a helyi elkötelezettségre építő munkának éppúgy részesei az építészek és a művészettörténészek, mint a döntéshozók mellett a tanácsadó testületek, a módszernek pedig éppúgy része a szabályozási tervek előkészítése, a falubejárások, a felmérőtáborok, a szakmai konferenciák, a kiállítások, a médiajelenlét, a bemutatófilmek, mint a lakossági fórumok. *Várallyay Réka* a beszámolóhoz kapcsolódva a KÖH által kidolgozott Intersave-módszerről adott tájékoztatást és tett javaslatot alkalmazására.

A konferenciának mint mindig, ezúttal is szerves része volt a helyreállításokkal érintett helyszínek felkeresése, és a helyszíni előadások, beszámolók meghallgatása. Csíkmenaság az anyaországi művészettörténészeknek a Dürer művészetének hatása alatt készült népies ízü, Budapestre, a Nemzeti Galériába került 1543-ból származó oltára és az egykor ezt befogadó r.k. templom szentélyének festéssel is díszített, nagyszerű hálóboltozata miatt lehet ismerős. Kevésbé ismert viszont, hogy Csíkban először itt folyt ásatás, mégpedig 1999-ben, amelyet *Dana Marcu* vezetett. A 2007-ig folyó régészeti és épületkutatás többek között napvilágra hozta a templom korábbi, rövidebb sokszögzáródású támpilléres szentélyének, valamint egy ezt megelőző egyenes záródású szentély maradványait. A csíkmenasági Adorján-kúria kutatásának eredményeit *Tóth Boglárka* ismertette. Az egykor patioccsal tapasztott boronafalú ház egy 1797-es felirattal datált lakóépület faanyagának felhasználásával épült 1839-ben. A ház különlegessége, hogy a területen szokatlan módon, alatta pince található, amelybe a tornác alól egy egyenes, a hátsó szobából pedig csigalépcsőn lehet lejutni. A megkutatott épület helyreállítása a támogatás megszűnte miatt félbemaradt. Az 1673-as felirattal datált körítőfallal övezett csíkszentgyörgyi rk. temploma szintén középkori eredetű. Támpilléres, sokszögzáródású, körácsos ablakokkal megvilágított négyszakaszos, késő gótikus szentélyének keresztboltozata különleges, mert a szakaszok közötti hevederívek záradékát egy-egy, diagonálisan elfordított, csúcsos talpú

A fotókat a szerző készítette

pajzs díszíti. A templomkertben egy csavart lábazatú pálcákkal díszített, szintén késő gótikus kapuszárkó is található, amely szintén ritkaság a vidéken. A gyönyörű természeti környezetben álló csíkszentléleki rk. templom szentélyének nagyszerű hálóboltozata, szentségháza, gótikus déli kapuja és barokk mellékoltára miatt tarthat számot figyelemre. A *Tövissi Zsolt*, *Mihály Ferenc* és *Kiss Lóránt* által bemutatott csíksomlyói Saviour-kápolna kutatása számos új eredményt hozott. A 14. század végi, 15. századi eredetű kis épület diadalívén középkori felszentelési kereszttek és egy 15. század elejéről származó Szent Imre-kép került elő. A kápolnát a 17. században nyugat felé pillérekkel álló nyitott bővítménnyel megnagyobbították, az ekkor előkerült csontokat a kápolnától keletre álló Passió-kápolnába hordták át. Ekkor került ide a csíksomlyói plébániatemplomtól a szemöldökgyámos gótikus ajtó, amely ma a kápolna déli falában látható. A szentély végfalára Krisztus királyt ábrázoló képet festettek. Különleges, fadongás boltozata 1678-ban készült, rajta olyan ikonográfiai ritkaságokkal, mint Szent Benedek és Zoerárd remeték ábrázolása. Bal mellékoltárának a lorettói Máriát ábrázoló képe 17. századi, a Mihály eperjesi asztalos-festő által készített jobb mellékoltára 1673-ban, a Haller-Kornis család által készített főoltára 1679-ben készült. A csíkszentléleki rk. templom múltját és megakadt helyreállításának történetét *Tövissi Zsolt* és *Sebestyén József* ismertette. A jelenleg településektől távol eső épület állapotát jelentős mértékben befolyásolta az alapozás alatti törmelék és duzzadó agyag, valamint a közeli kőbánya robbantásos művelése. A hajó északi falát 1977-ben újjáépítették, s ekkor készült a pártázatos, gótikus déli kapu kontrasztos kiegészítése. A kapu felett látható Szent Pétert és Szent Pált, Krisztust a kereszten, valamint két női szentet ábrázoló, a 15. század első felére datált falkép korábbi a falfelülethez épített támpillérnél. A falkép támpillértől nyugatra eső, a Jeruzsálembé bevonulást ábrázoló leválasztott része Bukarestben elpusztult. Az épület különleges sajátossága az igen lapos záradéku, háromszakaszos, keresztboltozatos, késő gótikus szentély és a benne álló szárnyasoltár. Az 1675-ből származó szárnyasoltár készítésének korából adódóan keveri a késő gótikus-renaisszansz felépítést és technikát a 17. századi, kora barokk ízléssel. A tridenti zsinat hatására predellájában már tabernákulum kapott helyet. Az 1834-ben, segesvári mester által készített és a 19. század végén átalakított orgonát restaurálták, így az ma az eredeti, hátsó játszóasztalos szerkezetét mutatja. A restaurálás végett lebontott, 1673-ból származó festett famennyezet azonban nem került vissza a templomba. Csíkszentmihály rk. temploma is azon templomok sorába tartozik, amelyek a 15. század második felében kaptak gótikus boltozatot. Erről tanúskodik a kétszakaszos keresztboltozat egyik konzoldíszítő csillagos-holdas címerábrája, amely az 1465-1467 között

az erdélyi vajdai méltóságot betöltő Szentgyörgyi János és Zsigmond címeréből származtatható. A hajó északi oldalán látható és *Kiss Lóránt* által bemutatott falkép Krisztust a kereszten és szokatlan módon, két sávban elrendezve, a Szent László-legendát ábrázolja. Csíkszépvíz azon négy település egyike, ahol Apafi Mihály fejedelem 1672-es engedélyének köszönhetően az örmények Erdélyben letelepedhettek. Körítőfallyal övezett, 1763-ban toronnyal, 1845-ben oldalsó bővítménnyel toldott templomunk részletképzését és díszítőműveit a 20. század elejének ízlése határozta meg, a körítőfalhoz csatlakozó Szent Anna-kápolna azonban őrzi 1820-ban elnyert arculatát. A mikházi ferences kolostor templomának 80%-ban a Nemzeti Örökség Program által támogatott kutatása és helyreállítása 2000-ben vette kezdetét. Az *Emődi Tamás* és *Mihály Ferenc* által tartott beszámoló szerint a kolostor és templomának kiépítésére a 17. század második felében került sor, az 1660-1670-es években a templomot déli kápolnával és oratóriumfolyosós északi hajóval bővítették. A homlokzatok 1678-as évszámú sgraffito díszítést kaptak. A templomot számos arisztokrata család támogatta, síremlékeik nagy számban díszítik a templom belsejét. Támogatásuknak köszönhetően négy, 17. századi, látványos, kora barokk oltár található a templomban. A berendezés felszentelésére 1692-ben került sor. A templom oromzata 1913-ban jellegzetes, szecessziós jellegű díszítést kapott, amely jelentős mértékben meghatározza az épület megjelenését. Az eddig elvégzett munkálatok során kicserélték a héjazatot, rekonstruálták a torony sarokarmirozását, restaurálták a külső homlokzatok vakolatát. A belső térben szintén helyreállították a feltárt festett díszítést, a felszentelési keresztet, oltárkereteléseket, restaurálták a 17. és 18. századi ácskos nyilászárókat. Az oltárok közül eddig a déli oldalkápolnában álló, Szent Anna-oltár restaurálására került sor. Az ideai programnak gyimesvölgyi látogatás is része volt, amelynek során *Szűcs Endre* építész vezetésével a jelenlegi formájában 20. század eleji gyimespalánkai vízimalom és a terület népi építészet emlékeivel, majd *Diószegi László* kalauzolásával, valamint a népművészet mestere, *Timár Viktor* és *Antal Tibor* kíséretével és gyimesfelsőlöki táncosok közreműködésével a gyimesi táncok, zene és viselet sajátosságaival ismerkedhettek meg az érdeklődők. A konferenciához kapcsolódó fényképkiallítás a 2007-ig tartó 17 év műemléki értékmentő programjának erdélyi eredményeit mutatta be. A munkát a *Kulturális Örökségvédelmi Hivatal* részéről *Sebestyén József* és *Káldi Gyula*, a *Teleki László Alapítvány* részéről *Diószegi László* és *Barabás Béla* koordinálta. Az erdélyi magyar nemzeti kultúra megmentése érdekében dolgozó művészek, intézmények és cégek munkájáról – reményeink szerint minél gazdagabb képanyaggal következő számunkban számolunk be. ■

A füleki Berchtold-(Herold)-Stephani kastély

■ ARANY ERZSÉBET – HERCZEG RENÁTA

A KÖH HATÁRON TÚLI MŰHELYE 2005-TŐL ÉVENTE SZERVEZ TELEPÜLÉS- ÉS ÉRTÉKFELMÉRŐ TÁBOROKAT A FELVIDÉKI FÜLEKRE ÉS KÖRNYÉKÉRE. A HATÁR MENTI TELEPÜLÉS, FÜLEK, SALGÓTARJÁNTÓL ALIG 30 KM-RE TALÁLHATÓ, SOMOSKÓ VÁRÁTÓL ÉSZAKRA. A VÁROS TÖRTÉNETE SZOROSAN ÖSSZEFÜGG HAZÁNK TÖRTÉNELMÉVEL, EZÉRT IS FONTOS SZÁMUNKRA A TELEPÜLÉS MINÉL RÉSZLETESEBB MEGISMERÉSE, TÖRTÉNETÉNEK FELKUTATÁSA. A FELMÉRÉSEKHEZ KAPCSOLÓDÓ KUTATÁSOK MIND A MAI NAPIG TARTANAK. A FOLYAMATOS FORRÁSKUTATÁS EGYIK EREDMÉNYE, A MA GIMNÁZIUMKÉNT MŰKÖDŐ, EGYKORI BERCHTOLD-HEROLD-STEPHANI KASTÉLY TÖRTÉNETÉNEK FELDOLGOZÁSA. AZ ÉPÜLET JELENLEG FELÚJÍTÁS ALATT ÁLL.

A kastély építésére vonatkozó források nem ismertek. Első megjelenése a településről készült térképekhez köthető. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy az eredeti, későbarokk stílusú épületet a 19. század elején építhették, ugyanis az első katonai felmérésen még nem szerepel, de a településről készült 1817-es térképen már feltüntetik, és 1826-ból, Nógrád megye első nyomtatott monográfijából Mocsáry Antal közlésében egy rajz alapján is ismerhetjük. Az 1854-ban készült második katonai felmérésen szintén nyomon követhetjük az épület alaprajzi és környezeti változásait.

A fellelhető források szerint az 1826-ban a romos állapotban lévő emeletes kastélyt gr. *Berchtold Antal* építtette újjá, majd a 19. század második felében tulajdonosváltást követően, *Stephani Ervin* újabb barokk- és klasszicizáló jellegű változtatásokat hajtatott végre az épületen. A *Berchtold* család (gr., ungar-schitz báró) tiroli eredetű, őseit a 1673-ban grófi rangra emelt *Mátyás Ernő* (1632-1678). A leszármazottak közül számunkra érdekes (IV.) *Antal*

(1798, Fülek, 1875), aki kezdeményezhette az 1826-1830-as kastélyátépítést. Antal fiai *Richard* (nógrád megyei nagybirtokos) és *Arthur* (horvátországi Moszlavina uradalom birtokosa) mindketten szívesen megfordultak és laktak a füleki birtokon.

A 3000 kat. holdat kitevő füleki uradalmat *Stephani Lajos* 1887-ben vásárolta meg. Nevéhez az ősrégi német nemesi család magyar ágának a megalapítása köthető. *Stephani Lajos Wertheim*ben született 1824-ben, mérnöki diplomáját Karlsruheban szerezte. Érdekesképpen megemlítjük, hogy ő építette az első magyar gázgyárat 1855-56-ban, előtte Angliában járt tanulmányúton, s több gázgyárat létesített Németországban is, majd a Józséfvárosi Légszesztársulat megalapítója és igazgatója lett. *Stephani Lajos* nevét 1885-től a Magyar Iparművészeti Társulat alapító tagjainak névsorában is fellelhetjük. *Kunhalmi Rózsa Lajos*nak, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatójának lányát, *Fannyt* 1851-ben vette feleségül. A házaspár Budapesten élt: volt egy lakásuk a Múzeum körút 31. szám alatt és egy parkkal övezett villájuk a Budakeszi út mellett elterülő *Ferenchalmon*. Egyetlen fiúk, *Ervin* 1872. október 6-án, Budapesten született. Műegyetemet végzett, de apja elgondolásával ellentétben a gazdálkodás felé fordult, s a Magyaróvári Gazdasági Akadémia hallgatója lett. Alig 22 évesen, 1894-ben átvette a füleki gazdaság irányítását, majd 1896-ban nagy állami kitüntetésben részesült a birtokon folytatott kiváló erdőgazdálkodási tevékenysége miatt. Füleken góztéglagyárat és kőbányát létesített, míg a szomszédos Csákányháza községben szénbánya feltárási munkálatainak megindítását kezdeményezte. 1897 júniusában házasodott össze losonci *Losonczy Edinével*. A házaspár a füleki kastélyban, annak is többnyire a földszinti részén lakott. A korabeli forrásokból és a megmaradt eredeti kialakításból arra lehet következtetni, hogy az épület földszintjén kapott helyet a fabur-

Fotó: Arany Erzsébet

kolattal díszített vesztibül, melyből nyílt a dolgozószoba, a könyvtár és egyéb lakóhelyiségek. A kastély ebben a korban igen modernnek számított, hiszen a század végén már volt benne villamos világítás és a gazdasági épületeket telefonvonal kötötte össze a főépülettel. A kastélyt körülölelő park (dendrológiai kert is egyben) a török uralom alatt kialakított kertek megmaradt faállományát felhasználva keletkezett; a parkot a 19. század végén a *Stephani* család alakította át angolkertré. Ekkor telepítettek ide Európa más tájairól származó juharlevelű platánt, fekete fenyőt, lucfenyőt, Észak-Amerikából kőriszt, Japán és Kína szent fáját: a páfrányfenyőt, japánakácot. A parkot, melyben régen még halastó is volt, kerítéssel vették körül, az apróvadak mellett özek, szarvasok gazdagították a vadaskert állatállományát. Napjainkban a park 8,2 ha-on terül el, s az itt fellelhető *Mini Zoo* elődje az első felvidéki állatkertek egyike volt.

A kastély a település központjában szabadon áll, téglány alaprajzú, kétszintes, középrizalitos, alapincézett, kontyolt tetős, keletről nagykiterjedésű park kapcsolódik hozzá. Hosszoldali homlokzatának meghatározó eleme a háromaxisos, ión fejezetű pilaszterekkel tagolt, az emeleten befalazott ökörszemablakkal gazdagított, manzárdtetővel is kiemelt középrizalit, melynek kert felé vezető bábos korlátú lépcsőjét elbontották. Az épület déli oldalához egykor egyszintes télikert kapcsolódott, melyet részben elbontottak, részben átalakítottak. A külső mára már kevésbé díszes, de a középfolyosós elrendezésű belső térben megmaradt a szép faburkolatú, festett, stukkódíszes előcsarnok, a földszinti dongaboltozat és a lépcsőház. A családra emlékeztet az előcsarnokban álló zöld mázas cserépkályha és az igényes kivitelű kandalló.

Az épületet meghatározó háromtengelyes középrizalit a barokk hagyományokra vezethető vissza, a gödöllői-stílusú kastélyok kései, távoli rokonává avatja. További párhuzamként a későbarokk-klasszicista kastélyok közé tartozó szécsényi, keszegi, geszti, nagymágocsi kastélyok említhetők. Az egykori park végén – ma már beépített utcákkal elválasztva a kastélytól – még áll az ún. füleki *Kistemetőben* a *Stephani*-család szecessziós stílusú mauzóleuma. Az építmény, sajnos, elég rossz állapotban van, felújításra vár a hozzá tartozó kisebb parkká alakítható dombbal együtt.

1945 után a *Berchtold-(Herold)-Stephani* kastélyba a járási hivatal költözött, majd építészeti iskolaként működött. Több átalakítás és kisebb javítás után 1971-ben a gimnázium vehette birtokba melléképületeivel együtt. 2005-ben az épület tetőzetét kicserélték. Napjainkban homlokzat-rekonstrukció zajlik; az eredeti kialakításnak megfelelően alakítják át: az emeleti ablakok feletti homlokzati díszeket, stukkókat helyreállítják és az eredetihez hasonló, sárga színű vakolattal fedik be a falsíkot. Ehhez nyújtott többek között segítséget kutatásunk is. Reméljük, Fülek többi reprezentatív épületében is segítséget nyújthat munkánk! ■

A szalontól az angolkertig – két évszázad a dégi Festetics-kastélyban

címmel a közelmúltban kiállítás nyílt a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága kezelésében lévő, se kiállítással ismét életre kelő Festetics-kastélyban

A Műemlékek Nemzeti Gondnokságának most megnyílt kiállítása is a azt a szándékot tükrözi, hogy folyamatosan növelje a gondozásában lévő jeles műemlékegyüttesek iránti kulturális és turisztikai igényt. Ezt célozza a balatoni idegenforgalomba is bekapcsolható, egyedülálló angolkerttel megmaradt dégi Festetics kastély helyreállításának megkezdése és ehhez kötődően egy izgalmas kiállítás megnyitása.

A kiállítás célja, amint erről Alföldi Gábor, a kiállítás kurátora beszámolt, hogy már a kastélyegyüttes nagy volumenű felújítása előtt sok látogatót vonzzon a helyszínre, és a műemlék jelentőségének, értékeinek bemutatása mellett reprezentálja a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága eddigi munkáját, valamint jövőbeni terveit is. (Jelenleg nincs vállalható színvonalú kiállítás a kastélyban, így nem csoda, hogy évente csak 2-3000 fős a látogatottság.) A kiállítás – kellő PR-tevékenységgel párosítva – jelentősen, többszörösére növelheti a látogatók számát és az ebből befolyó bevételt is.

Az ebédlő – a kastély központi terme – ad helyet a kiállítás első részének, amely a dégi Festetics-uradalom és a család életét mutatja be a kastély és a park építése előtt és után. Itt kerül sor az uradalom központját alkotó épületek és a park építészeti értékeinek, funkcionális és vizuális összefüggésrendszerének ismertetésére, a Pollack Mihály által tervezett kastélyban folyó élet bemutatására, egészen az első világháborúig. A korszerű, falra szerelt táblók harmonikus vizuális megjelenést biztosítanak a terem számára.

Az ebédlőből kelet felé nyíló egykori *Kék szalon* a kastély korának megfelelő, különböző múzeumokból kölcsönzött empire stílusú bútorokkal berendezve ad izelítőt a Festeticsek 19. század eleji életmódjáról és a kastély egykori berendezésének stílusáról. Az ebédlőből nyugat felé nyíló *Botanika-szalon* Festetics Antal érdeklődésének fontos aspektusára, a terem eredeti funkciójával is összefüggő *botanizálásra* és a család kertművészeti érdeklődésére koncentrál. Helyet kap benne a 19. század első feléből származó magyarországi botanikai gyűjtemények néhány érdekes herbárium-lapja – köztük Kitaibel Pál Dégen gyűjtött növényei – valamint az egykor itt állt herbárium-szerkényekhez hasonló célt szolgáló darab, amely Kossuth Lajosé volt. A terem másik fele a 19. század elejének kertművészetét és azon belül is a dégi kastélyparkot mutatja be számos képpel.

A botanika-szoba melletti egykori *könyvtárszoba* a kastély történetétől elválaszthatatlan *szabadkőművesség témakörét dolgozza fel*. Utal az egykor a kastélyban őrzött szabadkőműves-levéltárra és a Festeticsek szabadkőműves vonatkozásaira, és rövid összefoglaló ismertetést ad a szabadkőművesség történetéről, jelentőségéről. A tárlókban a témához kapcsolódó tárgyak kapnak helyet.

A kiállítás utolsó terme az egykori *biliárdszoba*. Itt kerül sor a kastély és a Festeticsek 20. századi történetének (a kastélyban, parkban és a birtokon véghezvitt fejlesztések) bemutatására, valamint az 1945 utáni évtizedek funkcióváltozásainak és életének ismertetésére, főként fényképekkel, táblókon, de néhány korabeli tárgy is helyet kap. A terem utolsó falfelülete a Műemlékek Nemzeti Gondnokságának eddigi tevékenységét (kutató-sok, műemléki védelem, park-tisztítás, termek összenyitása, kiadványok stb.) mutatja be táblókon. (Tárlóban az addig elkészült

dokumentációk lesznek láthatók, a fejlesztési folyamat logikájának bemutatásával.)

A biliárdterem meglévő ajtaja a *díszterembe* vezet, amely méltó „záróakkordja” adja a kiállításnak. A földszinti termekben az adott helyiség egykori (19. század közepi és két világháború közötti) funkciójáról, berendezéséről és a falkép-kutatás eredményeiről is olvasható lesz rövid ismertető szöveg, és a látogatók tájékozódását alaprajzok is segítik. (A falkép-kutatási szondákat egyes helyeken kis táblák segítik értelmezni a látogatóknak.) ■

Foto: Fekete J. Csaba

A dégi Festetics kastély berendezésre váró most ismét egybenyitott földszinti teremsora

375 éves orgona helyreállítása a soproni Szt. György templomban

■ HAJDÓK JUDIT

A magyarországi orgona-helyreállítások nem túl hosszú múltra visszatekintő sora bővült április végén Sopronban, a templom védőszentjének, Szt. Györgynek ünnepén. A hangszer a korabeli krónikák alapján 1633-ban Bécsből szállították az éppen lutheránus hitű középkori gótikus templomba. Az orgonaépítő, Hannes Woekerl monogramját az orgonaház 1634. évi díszítő festésének jelölésével a felső parkányzat engedte láttatni.

Az orgona a közel négy évszázad alatt nem szenvedett el visszafordíthatatlan átépítéseket. 1803-ban Kleeblatt Keresztély előlálló játszósasztalossá építette át az orgonát, és bár az Angster-orgonagyár 20. század eleji 'tűzrevaló' orgonaitétele alapján a MOB jövő is hagyott egy új neobarokk orgonaház-tervet, csak az 1960. évi átépítéskor bővült két-manuálissá az orgona, Soproni József zeneszerzőnek (akkori orgonistának) javaslatára a megőrizhető elemek megtartásával.

A helyreállítás az 1633-as állapotot célozta meg. A feltárás, azaz a hangszer elemeire való visszabontása a levéltári forrásokkal kutatásával felfedte szakaszosan a hangszer múltját. Visszaépítésre került az eredeti játszórész, függesztett játszómechanika, regiszter-mechanika, pedálmű, diszpozíció, hangolás. A hiányzó megoldásokat analóg osztrák és felvidéki hangszeres vizsgálat alapján végezte a Soproni Orgonaépítő Kkt., név szerint Szabó András és Szarka György. A helyreállítást magam vezettem-felügyeltem.

Az orgonaszekrény restaurálásakor – az eredeti fekete színező réteg nem volt helyreállítható – a dóm-templom jezsuita korszakából az 1753. évi márványfestés tárult fel. Az orgonaház restaurálását ifj. Bíró László, Jeney Zoltán és Szalay György restaurátor művészek végezték. ■

Fotó: a szerző

Hírek a Műemlékek Nemzeti Gondnokságáról

A házelnök túrája

Május 14-én dr. Szili Katalin, a Magyar Országgyűlés elnöke egész napos túra keretében a Nemzeti Gondnokság több műemlékét látogatta meg. (ÖRÖKSÉG 2008/5) Nádasdladányban a Nádasdy kastélyban a házelnök találkozott a Nádasdy Alapítvány kurátorával is. Varga Kálmán, a Műemlékek Nemzeti Gondnokságának igazgatója lapunknak elmondta, hogy mivel a házelnök később is szívesen tenne látogatást a Nemzeti Gondnokság épületeiben, több útvonaltervet is összeállítanak számára.

Védett lett az eszterházi sírdomb

A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága kezdeményezésére a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság a "Nemzeti Sírkert" részévé nyilvánította a Fertőd-Eszterházi sírdombot. A sírdomb, ahol az 1910-ben elhunyt Esterházy Miklósné Cziráky Margit grófnő és férje, galánthai herceg Esterházy Miklós nyugszik, az Esterházy kastély együtteséhez tartozik. A Kegyeleti Bizottság döntésének bejelentésére május 17-én egy újratemetési szertartáson került sor. A fertődi Esterházy kastély kápolnájában szűk körű gyászszertartás keretében emlékmisét tartottak Esterházy hercegné – Apponyi Mária Gabriella grófnő, a történelmi arisztokrata dinasztia jelenlegi családfejének édesanyja – koporsója mellett, akinek Münchenből haza hozott maradványait a sírdombon helyezték végső nyugalomra.

Nagy érdeklődés a szoborpályázaton

A zenetörténet óriása, Joseph Haydn évtizedekig, 1766-tól 1790-ig az eszterházi rezidenciát építtető Esterházy „Fényes” Miklós zenésze és zenekarvezetője volt, így neve összefonódott a kastéllyal. 2009-ben lesz e jeles személyiség halálának 200. évfordulója, amelyre a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága is sokféle programmal készül. Az egyik terv két figurából álló köztéri szobor felállítását célozza, melyre a Gondnokság – a Képző- és Iparművészeti Lektorátussal együttműködve – április közepén országos nyílt pályázatot írt ki. A szoborcsoport állításának elhatározásában lényegi szerepet játszott, hogy Fertőd-Eszterházián egy Haydn-emléktáblán kívül nincs a zeneszerző és a herceg emlékét idéző köztéri mű. (Haydnnek csupán Budán áll egy mellszobra, a hercegnek viszont sehol sem.) A hiányt is pótló alkotás állításának célja és egyúttal fő mondanivalója, hogy megőrökítse e két nagyformátumú személyiség kapcsolatát és a maguk területén végzett kimagasló teljesítményüket. A pályázat iránt nagy érdeklődés mutatkozott, s a május 8-án tartott helyszíni szemlén 13 neves szobrász jelent meg. A pályamunkák beadásának határideje június 30., s a Nemzeti Gondnokság azt tervezi, hogy időszaki kiállításon mutatja be a kastélyban a beérkezett műveket.

A levéltári szemlék eddigi eredményeiről

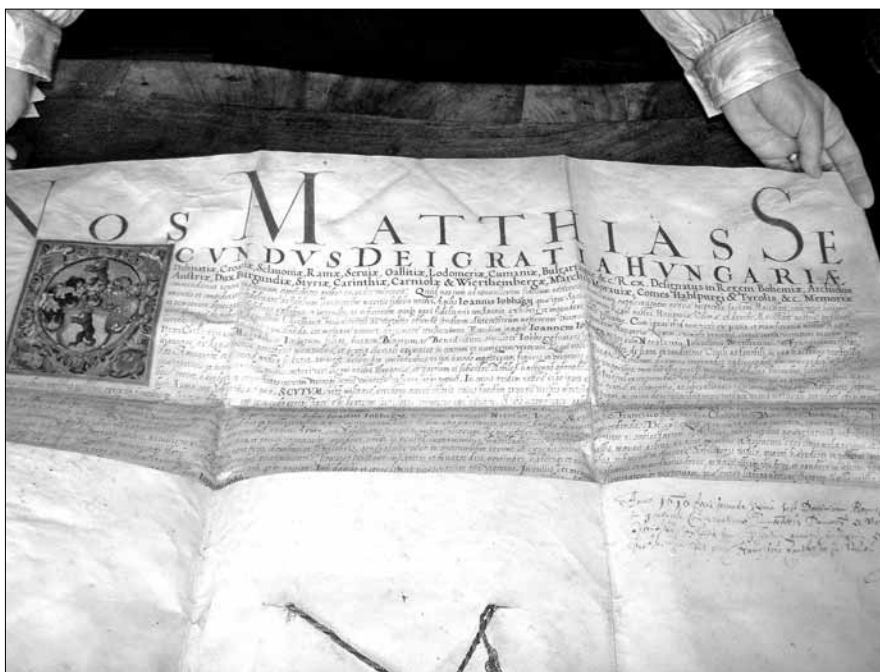
■ KŐSZEGHY-PUSKA ILDIKÓ

A Hivatal Műtárgyfelügyeleti Irodája 2005-ben nagyszabású, több évet igénybe vevő szemleprojektet indított a céllal, hogy megismerje az 1998. előtt védetté nyilvánított műtárgyak őrzési körülményeit, és friss, pontos adatokat továbbítva a nyilvántartáshoz, ezzel is fokozza a nyilvántartás hitelességét, megbízhatóságát. Személyes kapcsolatot kívánunk teremteni a tulajdonosokkal, megismertetve őket a KÖH műtárgyvédelmi tevékenységével.

A Műtárgyfelügyeleti Irodán belül az én felügyeleti tevékenységem főként a könyvtári és levéltári dokumentumokra terjed ki. A régi védettségekkel kapcsolatos felügyeleti munkámban nagy segítségemre van a Magyar Országos Levéltár szakértője, rendszerint együtt keressük fel a tulajdonosokat a fővárosban és vidéken.

Eddig a 2000 előtti védettségek hozzávetőlegesen egyharmad részét sikerült ellenőrizni (a legkorábbi védettségek 1971-ből származnak). Az ellenőrzések aránya tulajdonosok vonatkozásában éppen fordítva van, vagyis az összes tulajdonosnak mintegy kétharmadával próbáltuk meg felvenni a kapcsolatot. Az összes ügyintézésünk számát összehasonlítva a sikeresekével meg kell állapítanom, hogy a nyilvántartásban szereplő tulajdonosoknak csupán az egyharmadát találtuk meg. Ez abból következik, hogy noha a Levéltár a közgyűjtemények sorában az az intézmény, amely leginkább nyomon követte az általa védésre javasolt iratok, iratgyűjtesek sorsát, mégis elég sokat szem elől veszített. Az eltelt hosszú idő alatt (1971 óta) sok tulajdonos elhalálozott, sokan örökös nélkül, de ha voltak is örökösök, azok nem tettek eleget bejelentési kötelezettségüknek. Természetesen formális és informális csatornákon is tovább keressük az esetleges örökösöket, ami ugyan időigényes munka, de számos alkalommal eredményre vezet. Sajnos a hagyatéki leltárok általában nem tüntetik fel az örökhagyó tulajdonában lévő védett műtárgyakat, „nyomozásunkat” ez a tény is nehezíti. Levéltári iratok tulajdonosainál járva általában azt tapasztaljuk, hogy nagy becsben tartják a birtokukban lévő dokumentumokat, a címeresleveleket sokszor bekeretezve, falra akasztva őrzik, olyan helyen, ahol nem érheti napfény. Ahol nem savmentes dossziében tárolják az iratokat, ott javasoljuk ennek beszerzését. Gyakran fordul elő, hogy a tulajdonosok a helyszíni ellenőrzés során megvétele ajánlják fel a Levéltárnak az irato(ka)t, úgyhogy az általunk szervezett szemlék által a közgyűjtemény is gyarapszik.

Megjegyzem, hogy a korábbi védettségek ellenőrzése kapcsán megismert tulajdonosok túlnyomó része a családjára, felmenőire vonatkozó iratokat őrzi, elenyésző százalékuk úgynevezett korszakgyűjtő, bizonyos történelmi kor(ok) dokumentumait igyekszik összegyűjteni.

A felvételeket a szerző készítette

Másik fontos hatása a szemléknek az, hogy a Hivatal műtárgyfelügyeleti tevékenységét „emberközelivé” teszi, gyakran tapasztaljuk, hogy a tulajdonos nincsen tisztában a rendszerváltozás óta ezen a téren történt változtatásokkal, az örökségvédelmi törvény tar-

talmával. Ennek megismertetése céljából mindig hagyunk náluk tájékoztató füzeteket, de a felmerülő kérdéseket a szemlék alkalmával meg is válaszoljuk.

Levéltári szemleprojektünket remélhetőleg jövőre befejezzük, ha a keresett tulajdonosok minél nagyobb százalékát megtaláljuk. ■

Mégegyszer a restaurálásról

Quot homines, tot sententiae avagy ahány ember, annyi vélemény

■ SZENTKIRÁLYI MIKLÓS

Közreműködés a szakértői munkában

Restaurátor Etikai Kódex a szakmai tevékenységről úgy rendelkezik, hogy „a restaurátor alapszabályként fogadja el a kulturális örökség tiszteletét. Minden szakmai működését a tárgy esztétikai, történeti és fizikai egységének igénye, az alkotói iránti tudatos tisztelet kell, hogy irányítsa, beleértve a károsodásoktól és veszteségektől való megóvást is” (Kódex I.)

A hitelesség megőrzésének igénye, a kezelések megtervezése és kivitelezése olyan felelősség, amelyet a restaurátor egyedül nem vállalhat. Munkáját teljes nyíltsággal, a tulajdonos hozzájárulásával, a társtudományok és restaurátor szakértők közreműködését igénybe véve és elfogadva kell végeznie.

Egyesületünk együttműködés keretében egyszeregre jutott a KÖH munkatársaival, hogy képzettség, illetve szakmai tagozat szerint regisztrált tagjai saját szakterületükön jogosultak a restauratori tevékenység önálló végzésére, ha a jogosultságot megfelelően igazolni is tudják. A megállapodás kiterjed a konzultációk szervezésére, zsűrizések közös lebonyolítására is. Ez utóbbi sajnos adminisztrációs akadályok, és tisztázatlan hatáskörök miatt akadózott, napjainkban gyakorlatilag megszűnt arra hivatkozva, hogy egyrészt nem rendelkezünk kamarai jogosítványokkal, másrészt a hivatalnak erre a feladatra van szakembere. A szakma és a társadalmi szervezetek ily módon való kizárása a döntéshozásból beláthatatlan következményekkel járhat, mert a kulturális javak létezése, hozzáférhetősége és védelme nagy minőségi elvárásokkal jár, valamint demokratikus ellenőrzést és szabad betekintést tesz szükségessé minden, a javakkal kapcsolatos tevékenységet illetően.

E tárgykörben szakmai illetőségünket az önkéntesség elvén működő Magyar Restaurátorok Egyesületének alapszabálya határozza meg: „...a restauratori hivatás erkölcsi tekintélye és a kulturális örökség történeti-művészeti értékei helyreállításának szakszerűsége felett örökdik” (Alapszabály 14.2), továbbá „...tagjai szakmagyakorlását szabályozza, jog- és szabályszerű működését felügyeli, ellenőrzi. Tagjai felett a törvény határai között fegyelmi jogkör gyakorol (Alapszabály 14.3)

Hangsúlyozzuk tehát, „tagjai felett” és nem hatóságként általában (ha Kamara lennénk akkor sem!). Erre vonatkozóan szintén az 1992-ben elfogadott és bejegyzett Alapszabályunk szól: „a történeti- művészeti jelentőségű tárgyak/alkotások nyilván tartásáról és védelméről erre kijelölt és felhatalmazott állami intézmények gondoskodnak a törvény adta lehetőségeken belül, tulajdonjogtól függetlenül. Hatáskörük a restaurátorok tevékenységére közvetlenül nem, csak szerződéses viszony esetén terjed ki.” (Alapszabály 1.5.5)

Valóban, a vonatkozó Kulturális Örökség Védelméről szóló 2001. évi LXIV.tv, illetve módosításáról szóló 2005. évi LXXXIX. tv. a tulajdonosokat kötelezi, tehát a hatósági feladatokat ellátó Kulturális Örökségvédelmi Hivatal a tulajdonossal van jogviszonyban.

A törvény végrehajtási utasításáról kiadott 16/2001. (X.18), illetve az azt módosító 10/2006. (V.9.) NKÖM rendelet a KÖH eljárásaira vonatkozó szabályai pontosan rendelkeznek a kutatás és restaurálás szabályiról. Tehát nem a Hivatal, hanem a tulajdonos feladata a szakmagyakorlásra jogosult, számára legalkalmasabb, bizalmát élvező restaurátort kiválasztani, aki elkészíti

az engedélyezési eljáráshoz szükséges terveket.

A Hivatal ezt követő véleményezési eljárás során ismeri meg a terveket, illetve kerül kapcsolatba a tervező restaurátorral. A restaurálás sikeressége szempontjából ez az a fontos pont, ahol a 18/2000.(XII.18) rendelet szerint bejegyzett szakértők közreműködése szükséges és elengedhetetlen. A Hivatal képviselője, aki nem feltétlen szakértője a témának jogosan veszi igénybe a szakértő közreműködését és ezt biztosítani is kell számára, mert jogilag döntését a szakértői vélemény alapján kell meghoznia. Szakértői közreműködéssel a kulturális javak restaurálását ilyen egyszerűen lehet rendezett mederbe tartani, a „rutin feladatokat” éppen úgy, mint a legkényesebb döntések meghozatalát.

A szakértői vélemények mögött évtizedes tapasztalat és tudás halmozódott fel, mely jogot formál arra, hogy a szakértők kifejtsek a helyreállítás mikéntjére vonatkozó sokszor különböző álláspontjukat – Quot homines, tot sententiae, ahogy ezt Terentius is mondta – akár ütköztetve is azokat a tárgy szempontjából a legmegfelelőbb megoldás biztosítása érdekében inkább, minthogy csak egy szakember vagy Intézmény mondja ki a szentenciát. A szakértők információkkal láthatják el az érdekelteket a javak jelentőségével, történetével, sebezhetőségével, romlási folyamataival kapcsolatban. Ezen információk birtokában kell megvitatni, hogy mely beavatkozás szükséges és mi felesleges, mi emeli ki a tárgy kvalitásait és mi az, ami káros számára, mely történeti periódus megőrzése, bemutatása kívánatos. Ezt a kulturális javak védelme szempontjából fontos folyamatot nem szabad mellőzni, mert a konzultáció a restaurálás módszertanának egyik meghatározó eleme. Ezért nem tartjuk szerencsésnek a KÖH kizárólagosságra törekvő szerepét tipikusan szakmai-kamarai jogkörök gyakorlásában. Egészséges munkamegosztásnak tartanánk visszatérni a 2001. június 1-jén megkötött együttműködési megállapodásra, a szakmai döntések és teljesítésigazolások közös ellátására, mert nélkülözhetetlen a restaurátor szakértők és a társtudományok szakembereinek közreműködése az engedélyező eljárást megelőző, és a teljes folyamatát végigkísérő szakértői munkában. A jelenlegi helytelen gyakorlat ellensúlyozása érdekében, a hivatalság nemtetszése, pontosabban megosztott véleménye ellenére azon munkálkodunk, hogy a kulturális javak védelmében érdekelt restaurátorművészek nyíltan, elfogadott elvek szerint, dokumentációs kötelezettséggel tevékenykedjenek. A restaurátor, az illetékes hatóság, illetve a tulajdonos felkérése esetén hivatalosan bejegyzett szakértők közreműködésével, Alapszabályunk szellemében, szakmai és társadalmi ellenőrzést, rendszeres konzultációt (zsűrizést) biztosítsunk. ■

*

Szentkirályi Miklós cikkéhez az alábbi – jogi szempontú – megjegyzéseket kívánjuk tenni:

A cikkben hivatkozott 2001. június 1-jei keletű együttműködési megállapodás aláírói az Egyesület elnöke és az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH) Hatósági Műemléki Kutatási Főosztályának főosztályvezetője. Mivel az OMvH szervezeti egységeként a Hatósági Műemléki Kutatási Főosztály nem rendelkezik önálló jogalanyisággal, a Főosztály és az Egyesület közötti megállapodás szándéknyilatkozatnak tekinthető csak,

amelynek a 2001. október 18-tól Kulturális Örökségvédelmi Hivatal néven működő jogutód intézményre nézve nincs kötelező ereje.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 63. §-ának (2) i) pontja értelmében a kulturális örökségvédelmi hatóság engedélyezi a műemlékekkel és a védetté nyilvánított kulturális javakkal kapcsolatos megóvási (konzerválási), restaurálási vagy átalakítási munkákat. A törvény végrehajtására alkotott, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárásaira vonatkozó szabályokról szóló 10/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet 11. és 14. §-a a Hivatal hatáskörébe utalja a restauratori kutatási, illetve a restaurálási engedély kiadását. Az engedély iránti kérelemnek mindkét esetben tartalmaznia kell a kutatást/restaurálást végző felelős szakember(ek) nevét, elérhetőségét, jogosultságának igazolását; mindezeknek megfelelően maga az engedély is nevesített, azaz az abban megnevezett restaurátor személyes munkavégzésére szól, akinek a munkáját a kutatás/restaurálás befejezését követő 90 napon belül a hatósághoz benyújtott – a jogszabályban részletezett tartalmú – restauratori kutatási, illetve restaurálási doku-

mentáció teszi ellenőrizhetővé. Az engedélyező hatóságnak ezen felül a hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) hatósági ellenőrzés keretében további lehetőséget biztosít az engedélyben foglaltak teljesítésének – adott esetben helyszíni – ellenőrzésére.

A cikkben érintett másik kérdéskör, azaz a szakértő igénybevétele a Hivatal eljárása során szintén a fentebb hivatkozott 2004. évi CXL. törvény rendelkezéseinek figyelembevételével vizsgálandó. A Ket. 58. §-a értelmében szakértői véleményt akkor kell kérni, ha az eljáró hatóság – a fenti eljárásokban a Hivatal illetékes területi szerve – úgy ítéli meg, hogy nincs megfelelő szakértelemmel rendelkező dolgozója, és az ügyben jelentős tény vagy körülmény megállapításához különleges szakértelem szükséges. Szakértőként a hatóság igazságügyi szakértőt, igazságügyi szakértői intézményt, más szervet vagy szakértő testületet vagy indokolt esetben szakértelemmel rendelkező egyéb személyt rendelhet ki, a szakértő személyére ugyanakkor az ügyfél is tehet javaslatot.

A fentebb hivatkozott jogszabályi rendelkezések alapján elmondható, hogy az egyesületi tagság az engedélyben nevesített szakemberek, illetve az eljárásban szakértőként közreműködő restaurátorok szempontjából egyaránt indifferens, ennyiben az egyesület alapszabályában foglalt rendelkezések sem szolgálhatnak hivatkozási alapul egy hatóság engedélyezési eljárásában. Mindez természetesen nem zárja ki a közigazgatás működése fölötti „civil kontroll” lehetőségét, azaz a társadalmi szervezeteknek a közérdekű adatok megismerésére vonatkozó, az Alkotmányban és más jogszabályokban rögzített jogát.

KÖH Igazgatási Főosztály

*

A Szerkesztőség ezzel a két cikkel a Restaurátor Egyesület és a KÖH közötti vitát a maga részéről lezárta, de restaurálásokról szóló konkrét, szakmai kérdésekről szóló vitáknak a jövőben is szívesen ad teret. ■

– A Szerk.

Bardoly István Henszlmann-díjat kapott

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat az idén Henszlmann Imre-díjjal tüntette ki a KÖH Műemlékvédelmi Tudományos Intézete Gyűjteményi Osztályának vezetőjét, Bardoly Istvánt.

Az ez évi díjakat egy tudományos ülés keretében május 26-án adták át a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében. Az ünnepségen a díjazott munkásságát Gábor Eszter művészettörténész méltatta. Kiemelte, hogy az Országos Műemléki Felügyelőségen könyvtári segéderőként indult Bardoly idővel a könyvtár, majd az egész gyűjteményi anyag legjobb ismerőjévé vált. Könyvtárosi diplomát szerezve nevét bibliográfiai, szerkesztési, szövegkiadási munkássága tetten egyre ismertebbé. Gyűjtései, publikációi nélkülözhetetlen segédleteivé váltak a magyar művészettörténetnek és műemlékvédelemnek, ahogy szakmai információi, "forrás-leletei" is óriási segítséget jelentenek sokak napi munkájában.

Műemléki kutatás a nyírbátori református templomon

■ SIMON ZOLTÁN

Az idén március 5. és 14. között műemléki kutatást végeztünk a magyarországi késő gótikus építészet egyik legragyogóbb ékkövének, a nyírbátori református (egykor Szent György) templom, illetve külső környezetében. A régészeti és falkutatással párhuzamosan restaurátori vizsgálat is zajlott, mely a közelemből és a berendezést érintette. Ugyancsak restaurátorok kutattak a belsőben falképek után – sajnos eredménytelenül. Ugyanakkor új művészettörténeti értékelés készült, s folyik a levéltári forrásanyag feltárása is. Bár a vizsgálat lehetőségei igen korlátozottak voltak, számos, eddig nyitott kérdésre választ kaptunk. Ezúttal a falkutatás és a régészeti kutatás eredményeit foglaljuk össze röviden. A vizsgálat során megállapíthattuk, hogy a templom – nem számítva az újkori, kisebb jelentőségű változtatásokat – négy építési periódus során nyerte el mai kiterjedését és formáját. A téglából épített legkorábbi templom egy cca. 14 m hosszú, ismeretlen szélességű, téglány alaprajzú hajóból állt, melyhez ugyancsak ismeretlen – talán egyenes – záradéku szentély csatlakozott. Ebből az épületből csupán a déli hajófal áll ma is, több méter magasságban. Ehhez a templomhoz tartozó nyílás, vagy egyéb műrészlet nem került elő, így meghatározása igen nehéz. Mindenesetre feltehető, hogy nem ez az épület volt Nyírbátor első egyházi építménye, hiszen az ettől északra eső, ma már csak alapfalaiiban meglévő Krisztus teste rotunda korábbi építménynek tűnik. A mai templomban megőrződött legkorábbi épületmaradvány a 13-14. század fordulójának tájáról származhat.

A második építési periódusban ezt a templomot úgy alakították át, hogy hajóját észak felé kibővítették, ezáltal egy közel négyzetes hajótér jött létre. E periódusban a hajó sarkait és hosszanti falait támpillérek erősítették, feltehető, hogy a hajót be is boltozták. Az így kialakított sajátos formájú tér megengedi annak felvetését is, hogy a hajó közepén középpillér állt. Ezt a kérdést természetesen csupán a templombelső régészeti kutatásával lehetne megválaszolni. Igen valószínű, hogy ekkor a szentély formája is megváltozott, immár a polygonális záradéku forma valószínűsíthető. E szentély alapfalai is a templombelsőben rejtőznek, csupán az északi oldalához csatlakozó egykori sekrestye maradványai kerültek elő. Annyi bizonyos, hogy ebben a periódusban kapcsolták hozzá a templomhoz és építették át az addig attól külön álló Krisztus teste kápolnát is. A kápolnába vezető gótikus ajtó ma is megvan, továbbá a mai épületen több olyan építészeti elem található, mely ellentmond annak a korabeli feliratnak, mely szerint a mai templomot "alapjaitól fogva" Bátor András (aki 1490-től szerepel az írott forrásokban s 1535-ben hunyt el) emeltette, azaz részben korábbi formákat hordoz, részben pedig egy korábbi személyre, Bátor István erdélyi vajdára (1446 e.-1493) utal. Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy a második építési periódus a 1480 körül zajlott le.

A harmadik építési periódusban lényegében kialakult a templom mai formája. A korábbi templom hajóját nyugat felé kibővítették, a nyugati homlokzat elé lépcsőtorony került s ekkor épült meg az új szentély is. Ebből az időből származik a templom gyönyörűséges hálóboltozata is. A valóban Bátor András szemé-

lyéhez köthető nagyarányú kiépítés során az épületen egyaránt alkalmaztak gótikus és reneszánsz elemeket. Ugyanebből az időből származott a keresztboltozatos sekrestye feletti emeleti teret elfoglaló, mára már elpusztult, egykor gerendás mennyezetű oratórium is. Az építés idejét a szakirodalom 1494 (egy, a lábazatba vésett 94-es szám alapján) és 1511 (a stallum elkészültét jelző évszám) közé helyezi. Véleményünk szerint azonban kétséges, hogy a 94-es szám valóban évszám töredéke lenne (ekkor Bátor András még gyermek, de legalábbis igen ifjú ember lehet-

A felvételt a szerző készítette

A templom nyugat felől

tett), az 1511-es évszám pedig legfeljebb a – talán eredetileg nem is ide szánt – stallumot datálja. Mindazonáltal egyetértünk abban, hogy a mai templom a 15-16. század fordulóján épült fel.

A templomnak hamarosan (még a 16. században) jelentősebb átalakítás történt. Az eredeti déli kaput kiemelték, a felette volt – a többi déli ablakhoz hasonló formájú és méretű – ablakot befalazták, s ugyanakkor helyezték el itt a ma is meglévő reneszánsz déli kaput. Ebben a kapuserkezetben másodlagos helyzetben használták fel a templom építőjeként Bátor Andrást megnevező feliratos közelemet. Talán ugyanekkor (de bizonyosan a stallumok elhelyezése miatt) történt, hogy a déli ablakok könyöklőjének magasságát mintegy 1 m-rel megemelték.

Kiseb hitelesítő feltárást végeztünk a Krisztus teste kápolna maradványainál is. Az eredetileg patkóíves szentélyű körtemplom akkor kapta sokszögű hajóját, tornyát, támpilléreit és polygonális szentélyzáródását, amikor hozzákapcsolták a tőle délre álló, ugyanekkor szintén átépített Szent György templomhoz.

A nyírbátori templom tervszerű műemléki vizsgálata, mely lényegében az épület első, ilyen jellegű vizsgálata volt, jelentős lépésnek tekinthető, hiszen számos kérdésre választ adott. A kutatás során természetesen újabb kérdések is felmerültek, így korántsem állítható, hogy a templomnak minden porcikáját tökéletesen megismertük volna. Különösen fontos volna a templombelső régészeti feltárása – erre most egyáltalán nem nyílt lehetőség – de a Krisztus teste kápolna további vizsgálatára is szükség lenne. Reméljük, egyszer ezekre is sor kerülhet. ■

MŰEMLEKI-RÉGÉSZETI ÉRTÉKEINK NYOMÁBAN

A KÖH VÉDÉSI OSZTÁLYA ÁLTAL INDÍTOTT ROVATBAN EZÚTTAL VESZPRÉM MEGYÉBE KALAUZOLJUK EL AZ ÖRÖKSÉG OLVASÓIT. UTUNK ELSŐ ÁLLOMÁSA A BALÁCAI RÓMAI VILLAGAZDASÁGHOZ TARTOZÓ, MÉLTÁN NEMZETKÖZI HÍRŰ MAUZÓLEUM. A SÍRKAMRÁBÓL KILÉPVÉ MAGUNK MÖGÖTT HAGYJUK A HALOTTAK BIRODALMÁT, ÉS A VESZPRÉM VÁROSÁT AZ ÉLÉNKEN LÜKTETŐ MODERN GAZDASÁGI VÉRKERINGÉSBE BEKAPCSOLÓ MŰEMLEK VIADUKT TETEJÉN TESZÜNK EGY RÖVID SÉTÁT.

A Tiberius-Claudiusok mauzóleuma Balácán

■ NAGY LEVENTE

A balácai villagazdaság szépen helyreállított, I. számot viselő főépületének lenyűgöző romjai között sétálva kevesen tudják, hogy a 2. század végén – 3. század elején épült, igényes mozaikokkal díszített helyiségek tulajdonosa maga a római császár volt. Még kevesebben veszik észre az egyik kiállítási vitrinben megbújó, az üvegen keresztül alig olvasható *Vicus Augusti*-feliratú téglatöredéket, amely a legalább 30 épületből álló villakomplexum 3. századi nevét őrizte meg az utókor számára. Nem szabad megfeledkezni a villa előző, 2. századi tulajdonosairól sem: az I. épület alatt előkerült XIII. számú épület legkorábbi, Flavius-Hadrianus kori falfestményei rekonstruált állapotban a kiállításon is megtekinthetők, az egykori lakók kivételes műveltségéről és igényességéről tanúskodnak. Az ő temetkezőhelyük a villa főépületétől kb. 700 m-re északra található eredetileg 37 m átmérőjű és legalább 10-12 m magasságú halomsír.

A nagyobb sírkertben álló mauzóleum bejárata a villa felé nézett, egy 9,7 m hosszú, 1,2 m széles falazott folyosón lehetett bejutni a kéthelyiséges sírkamrába. A folyosót és a sírkamrát vakolattal, festéssel és stukkókkal díszítették, ezeknek azonban már csak jelentéktelen töredékei kerültek elő a *K. Palágyi Sylvia* által vezetett 1985-87. évi ásátásokon. Későbbi idők sírrablói teljesen megbolygatták a kéthelyiséges sírkamrát is. A Dunántúl jelenleg ismert legnagyobb méretű római kori halomsírjának különlegessége a párkánnyal koronázott kőrítőfal, amelynek tetejére a sírkamrában eltemetett család tagjai síroktárokat állítottak, a halomsír építési felirata pedig egykor a bejárat felett állt. Az ásátás során összesen 1287 db kisebb-nagyobb darabra tört kőtöredék került elő, ezek egy része a feliratos síroktárokhoz, más részük építési tagozatokhoz és különféle figurális ábrázolásokhoz tartozott.

A síroktárokhoz tartozó 800-850 db, sokszor csak egy-két betűt vagy betűrészletet tar-

talmazó felirattöredék alapján az eredeti feliratok megfejtése ma már lehetetlen. Hosszú évekig tartó gondos munkával sikerült olyan töredékeket is találni, amelyek többé-kevésbé egymáshoz illeszkedtek, és ugyanahhoz a felirathoz tartoztak. Egy korábbi sikertelen kísérlet után 2004-ben *Alföldy Géza* részéről született néhány megfontolandó javaslat a 11 sírfelirat többé-kevésbé valószínű kiegészítésére: a megmaradt felirattöredékek alapján a halomsírt a Tiberius-Claudius-család építtette temetkezőhelyül. Az eredetileg bennszülött kelta eredetű család egyik őse valamikor a Kr. u. 1. század közepén, Claudius császár uralkodási ideje alatt kapott római polgárjogot, de a család ide temetkező tagjai a 2. században éltek. A halomsír felhordása és a kéthelyiséges sírkamra felépítése a feliratok megszövegezésének módja, a keltezhető formulák, és nem utolsósorban az ásátások nyomán előkerült leletanyag alapján a Kr. u. 2. század első felében, nem sokkal a villagazdaság legkorábbi főépülete (a XIII. számú épület) felépítése után, Hadrianus császár uralkodásának idején történt. A Tiberius-Claudius család a római hagyományokat, szokásokat átvevő bennszülött kelta arisztokráciához tartozott, a sírfelirattöredékek alapján két férfitagja városi tanácsstag is volt a Claudius császár által alapított Savaria (Szombathely), illetve a Had-

Fotók: Nagy Levente

A balácai halomsír helyreállított előfolyosója a sírkamrából nézve

rianus császár idején városi rangot kapott Carnuntum (Petronell, Ausztria) városában. A halottkultusz céljára szolgáló síroltárok állításának Pannoniában ritka szokása Itáliában gyakori, körítőfalas, sírkamrás mauzóleumuk szintén itáliai építészeti mintákat követ. Villaépületüket római módra freskókkal, stukkókkal díszítették, bennszülött kelta hagyományaikat azonban nem tagadták meg: az ásatások során a sírkamrától délnyugatra több elpusztult temetkezések maradványai mellett két egyértelműen azonosítható helybenégetéses állatsír került elő. A máglyán

elhamvasztott, ezüstberakásos vas és bronz kantár- és hámveretekkel felszerszámozott ló és a bronzveretekkel díszített nyakörvet viselő kutya valamelyik elhunyt Tiberius Claudius kedvenc állata lehetett, ők hűen követték gazdájukat a másvilágra. Az ásatási megfigyelések szerint a két állatot szintén a 2. század első felében, de még a halom felhordásánál és a sírkamra felépítésénél korábban temették el.

A balácai villa és halomsír meglátogatása után Veszprém felé folytatjuk utunkat.

Veszprém, Szt. István völgyhíd

Az 1930-as évek második felének politikai és gazdasági változásai egyre inkább igényelték, hogy főútvonalaink mind szorosabban kapcsolódjanak az osztrák-német-olasz úthálózathoz. Gömbös Gyula akkori miniszterelnök szorgalmazta az autótutak kiépítését, az országos közúthálózat fejlesztését. A fő úti cél Graz volt, mivel onnan már kiépített autótút-hálózaton lehetett továbbutazni. Nemcsak a turizmus, hanem az áruforgalom kiterjesztése és meggyorsítása is lényeges szempont volt, hiszen 1934-ben olasz-magyar-osztrák gazdasági és politikai szerződést írtak alá.

A 8. számú (Budapest-Graz közötti) új autótút 1935-ben megkezdődő építkezései Veszprémet is érintették, mert az út a város északnyugati részén haladt keresztül. A Betekints-völgy fölötti átkelést csak egy magas viadukt segítségével lehetett megoldani. A Közlekedésügyi Minisztérium megbízása alapján a Palatinus Építő és Ingatlanforgalmi Rt. az 1924 óta önálló tervezőirodájában dolgozó *Folly Róbert* mérnököt kérte fel a tervező munkára, aki ekkor már a hídtervezés specialistájának számított. Folly 1936-37-ben egy olyan felsőpályás, merevítő gerendás, háromnyílású vasbeton ívhídat tervezett, amely a veszprémi vár mellett a város sajátos, egyedi hangulatú szimbólumává vált.

A 285 ezer pengős költségvetéssel felépült könnyed szerkezetű létesítmény összesen 185 m hosszú volt, s építése idején – hazai viszonyok között – ez volt a leghosszabb híd. Három nyílása közül a két kisív 26 m ívnyílású, és összesen 754 m hosszú. A 96,6 m hosszú nagyív 45 m széles nyílása alatt szédítő mélységben folyik a Séd-patak, amelynek meredek hegyoldalakkal szegélyezett völgye a híd megépítése előtt, a középkortól kezdve a városon átvezető legfontosabb kereskedelmi útnak számított.

A vastag kúp alakú betonlábazatra futó íveket vasbetonoszlopokkal alátámasztott vállak hordozzák, az ívek közeit rövid vasbetonlemezek kapcsolják össze.

A hídon átvezető autótút szélessége 7,50 m, az autótút két szélén kialakított gyalogosúté 1,50 m. Ha megállunk egy rövid időre az egyik gyalogúton, azonnal nyilvánvaló, hogy nemcsak a híd karcú alakja nyújt esztétikai élményt, hanem az útpályáról a völgyre és a városra való zavartalan és feledhetetlen kilátás is. Ha tovább haladunk dél felé, egy 200 m hosszú sziklabevágást elhagyva a nagyív bal oldalán kőtábla emlékezik meg a híd építéséről.

1945. március 21-22. éjjelén a viaduktot a németek felrobbantották. Helyreállítását a háború utáni kormányzat nem tartotta elsődlegesnek, a 8. számú főközlekedési utat a városon kívülre helyezte. 1947 októberében került ismét napirendre az újjáépítés ügye, amikor az akkori közlekedésügyi miniszter elrendelte a javítási munkálatokat, erről a híd jobb oldalán található emléktábla tudósít.

A vasbeton szerkezet hibái, repedései, a sarokleválások és kilazulások miatt az utóbbi évtizedekben többszöri renoválásra került sor, fenntartása azóta is folyamatos javítási munkálatokat igényel. Ennek ellenére a közép-dunántúli régió építészeti örökségéhez szervesen hozzátartozó, 2005 óta műemléki védelmet is élvező létesítmény megőrzése mindenképpen fontos, mivel a magyar vasbeton építészet jellegzetes alkotása, a völgyek felett átvelő viaduktok egyik legszebb magyarországi példája.

A balácai római halomsír leírása *K. Palágyi Sylvia*, *Alföldy Géza* és *Nagy Levente*, a Szt. István völgyhíd védési dokumentációja *Kocsis Hajnalka* kutatásai alapján készült. ■

A veszprémi Szt. István völgyhíd

A Nemzet Szobrása – Zala György-emlékévé 2008

■ TÓTH ZSOLT

A Zala György-emlékévé nyitányaként, a szobrászmester születésének 150. évfordulóján idén április 16-án rendezték meg a Zala György Emlékbizottság, valamint a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság szervezésében, Zala György szobrászművész felújított síremlékének avatását a Fiumei úti Sírkertben (34-148). Köszöntőt *Gedai István*, Bizottságunk elnökhelyettese; emlékbeszédet *Zsigmond Attila*, a Budapest Galéria igazgatója mondott.

Az emlékbizottság megemlékezést tartott a szülőfaluban és Zalaegerszegen is. Lendván kiállítást rendeztek az alkotó jelentősebb műveiből, amelyet később az emlékévé keretében, Zalaegerszegen, Gödöllőn és Pécsen is bemutatnak. Az emlékbizottság Zala Györgynek ezt a gondolatát választotta jelmondatául: „*En hittel dolgozom, és ha munkám eredményével a nagyközönség elé állok, meggyőződésem szerint teljesítettem kötelességemet.*”

Zala György (1858-1937, eredeti családnevén: Mayer György), a neobarokk emlékszobrászat legjelentősebb mestere. Alsólendván született (ma Lendava, Szlovénia), korán árvaságra jutott. Mű-

vészeti tanulmányait Budapesten, majd a bécsi és a müncheni akadémián végezte. Művei főleg portrékat, síremlékeket, nagyszabású emlékműveket formáznak meg. Az első nevezetes alkotása a *Mária és Magdolna* című márványszobor volt (1884), majd sorra kapta a megbízásokat és elkészítette az aradi *Szabadság-szobrot* (1889), a budavári *Honvédszobrot* (1893), valamint élete főművét, a Hősök terén álló *Millenniumi emlékművet* (1894-1929). Számos kitüntetést, díjat, aranyérmet kapott, többek között 1900-ban elnyerte a párizsi világkiállítás nagydíját is. A Magyar Tudományos Akadémia 1930-ban tiszteletbeli tagjává választotta.

A művészt Budapesten helyezték végső nyugalomra, ahol sírját saját, bronzból készült domborműve díszítette. Az alkotás valószínűleg pótolhatatlan, ugyanis az elmúlt évben már ezt is ellopták a fémtolvajok. A síremlék felújítását, az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatásával, *Szabó Tamás* szobrászművész végezte el. A dombormű ezúttal "időállóbb anyagból", kőből készült. ■

Szilágyi József emléktáblája

Az 1956-os forradalmi tevékenysége miatt halálra ítélt dr. Szilágyi József tiszteletére emelt emléktáblát kivégzésének 50. évfordulóján, április 24-én avatták fel. A mártír leánya, Szilágyi Júlia által készített táblát Budapesten, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium épületének falán helyezték el, szemben a Vértanúk terén álló Nagy Imre szoborral. Az emléktábla felillesztéséhez szükséges engedélyezési folyamatot és a tábla felszerelését a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság bonyolította le, a megemlékezést a Miniszterelnöki Hivatallal együtt szervezte meg. Emlékbeszédet Losonczy Géza, '56-os államminiszter leánya, *Losonczy Anna* mondott. Az eseményen fejet hajtott *Gyurcsány Ferenc* miniszterelnök, *Lomnici Zoltán*, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, *Göncz Árpád* volt köztársasági elnök, *Boross Péter* volt miniszterelnök, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnöke, valamint Szilágyi József családja és az '56-os szervezetek képviselői is. Az emléktábla, a már meglevő debrecenin és az egykori budapesti jugoszláv nagykövetség épületében lévön kívül, a harmadik az országban, ahol Szilágyi József emléke előtt leróhatjuk tiszteletünket.

Szilágyi József Debrecenben született 1917-ben. A református gimnáziumban érettségizett, majd ugyanitt, a Tisza István Egyetem Jogtudományi Karán szerzett diplomát 1939-ben. 1944 végén Debrecen rendőrkapitánya volt. 1953 után Nagy Imre köréhez csatlakozott. 1956. október 22-én részt vett és felszólalt a műegyetemi nagygyűlésen. Tagja volt annak a Nagy Imréhez közeli személyekből álló csoportnak, amely október 27-én felkereste a miniszterelnököt, hogy meggyőzze őt a politikai irányváltás szükségességéről. Október 28-a után Széll Jenővel megszervezte, majd vezette Nagy Imre miniszterelnöki titkárságát. November 4-én családjával együtt a jugoszláv követségre menekült, később Romániába internálták. Snagovban tartóztatták le 1957 márciusában. A vizsgálat során a nyomozók kérdéseire megtagadta a választ, szenvedélyesen védte igazát, éhségsztrájkot folytatott. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa 1958. április 22-én – a Nagy Imre-pertől elkülönítve – szervezkedés kezdeményezése vádjával, a fellebbezés lehetősége nélkül, halálra ítélte. A kivégzést két nappal később végrehajtották. ■

Fotó: a szerző

Göncz Árpád és felesége az emléktábla előtt

Bakterház a Havasokban

Összefogás a legkeletibb magyar vasúti őrház megmentéséért

■ KOÓS HUTÁS KATALIN

A TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁG EGYKORI HATÁRÁN, BUDAPESTTŐL CSAK NEM 800 KILOMÉTERRE, A GYIMESI SZOROSBAN, A 17. SZÁZADBAN ÉPÜLT RÁKÓCZI-VÁR LÁBÁNÁL ÁLL EGY VASÚTI ŐRHÁZ, A MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMVASUTAK LEGKELETIBB ŐRHÁZA. A TATROS FOLYÓ ÉS A VASÚT KÖZVETLENÜL AZ ŐRHÁZ MELLETT HAGYJA EL ERDÉLYT, ÉS LÉP ÁT MOLDOVÁBA. AZ ÉPÜLET VASÚTTÖRTÉNETI EMLÉK, 111 ÉVE, 1897-BEN ÉPÜLT ÉS A 20. SZÁZAD VÉRZIVATAROS TÖRTÉNELMÉNEK VALÓSÁGOS DARABJA. A HELYET TÖRTÉNELMI HANGULATA ÉS JELENTŐSÉGE MIATT ÉVRŐL ÉVRE TURISTÁK EZREI KERESIK FEL.

Az őrház története

A 30-as vasúti őrház a magyar és a román állam között kötött korábbi szerződés alapján az 1896-97-ben elkészült Csíkszereda – Gyimesbükk – Palánka – Kománfalva vasútvonal részeként épült, néhány méterre az egykori román-magyar határtól. 1920 után a román vasút, a CFR használta, 1940-től ismét a MÁV, illetve a Magyar Honvédség. Ekkor az épület pincéjében és mellette lőrészekkel ellátott bunkert alakítottak ki.

1944-ben súlyos harcok voltak a környéken. 1944. augusztus végén az akkor 24 éves Sebő Ödön, a gyimesbükki helyőrség parancsnoka a 32. határvasdász zászlóaljra zúduló nagyméretű szovjet támadásnak katonáival három hétig ellenállt. Olyan sikeresen harcoltak, hogy a szovjet parancsnokság nagy erőket sejtve Gyimesbükk környékén, dél felől, kerülővel folytatta támadását. A kitartóan védekező zászlóaljat végül a szovjetek bekerítették, de a gyűrűből sikerült kitörniük, s az erdélyi magyar és német hadseregek utóvédjeként végigharcolva Észak-Erdélyt, Szlovákián át Németországig, az amerikai hadifogságig jutottak el. Sebő Ödön A halálra ítélt zászlóalj című könyve a Gyimesi-szorosban 1944. augusztus 28. és szeptember 20. között lezajlott hősi védekezés harcainak, majd a bekerítésből való bravúros kitörésnek állít emléket. A már sehol nem kapható kötetet a Budakeszi Kultúra Alapítvány a felújított őrház 2008. Pünkösdi vasárnapi átadására újra megjelentette.

Az őrházat a háború után a CFR használta 2000-ig. Sorsa megpecsételődni látszott, amikor néhány évvel ezelőtt a román vasút eladta bontásra. Egy helyi tanár, a gyimesbükki iskola volt igazgatója, Deáky András azonban az épületet megvásárolta, a tetőzetét kijavíttatta és a gyimesbükki önkormányzatnak adományozta.

A felújítás

2007-ben kapcsolódott be az őrház sorsába az a budakeszi baráti társaság, amely végül a felújítás motorja lett. Bánkuti Ákos, Hereim Gyula, Hereim István, Mayer Gábor és Szász Károly 2007 pünkösdjén jelentős összegű adománnyal kezdeményezték az őrház eredeti, a magyar vasúti szabványoknak megfelelő felújítását, környezetének rendezését. Ősszel azonban kiderült, hogy a felajánlott összeg és a helyi erő kevés a munka megkezdésére. A budakeszi baráti társaság ezért vállalta a további pénzügyi források felkutatását és a felújítás levezénylését. Közülük ketten is a Budakeszi Kultúra Alapítvány kuratóriumi tagjai, így javaslatukra az alapítvány felkarolta az adományok gyűjtését. Idén, február elején az alapítvány megállapodást kötött a gyimesbükki önkormányzattal és kivitelezési szerződést írt alá az árajánlatok és referenciák alapján kiválasztott csíkszeredai kivitelezővel, a Harbau Kft-vel, s megkezdődött a munka Deáky András és Bilibók Ágoston helyi lakosok segítségével és felügyelete mellett. A gyimesbükki önkormányzat egy ellenszavattal engedélyezte az épület felújítását és vállalta a költségek egyharmadát.

A vasútvonal, így az őrház is magyar másodrangú fővonalai pályaszabvány szerint épült. Méretei: 7,1 x 6,5 m alapterületű szoba-konyha és pince. Régen az épülethez tartozott egy kis istál-

ló és kemence, ami nyomtalanul eltűnt, újjáépítésükre most nem volt lehetőség. Ide tartozott egy kerek kút, amelynek stílizált változata a bejárat mellett tetővel ellátott tábla az őrház magyar és román nyelvű történetével és az adományozók névsorával. Az őrházhoz tartozott még tíz ár mezőgazdasági terület és egy árnyékszék. Ez utóbbi most a vasúti sín túloldalán kapott helyet. Márciusban a tető és a földem teljes cseréje következett, a gerendák az eredeti mintázat szerint megfaragva kerültek a helyükre, s a tető hódfarkú cserépbortást kapott. Az épület két helyisége közötti boltíves átjárót és a kéményt eredeti állapotában állítottuk helyre. Az eredeti döngölt és deszkapadló helyére szigetelt beton, arra pedig téglá járőfelület került. A tetőre egy eredeti és működőképes Leopolder típusú vonali őrházharangot, a bejárat ajtó mellett pedig egy Gattinger típusú állomási peronharangot helyeztünk el. A sín felőli oldalon a MÁV-szabvány figyelembe vételével fából készült kerítés készült.

1940-43 között a pincével összeköttetésben bunkert építettek az épület alatt, a Románia felőli oldalon pedig egy ajtót befalaztak és ott lőrést alakítottak ki. Ezeket az átalakítás során megtartottuk történelmi – hadászati jelentőségük miatt. Az épület két sarkán elhelyezett golyószóró állások állapotát megóvtuk, a bunkert kitisztítottuk és két bejáratát vasajtóval zárhatóvá tettük. A Gyimesbükk felőli sarkon a Szent Korona alakúra formázott bunkerre visszakerült az eredetinek megfelelő, méretarányos megdőlt kereszt.

A vasúttól és az önkormányzattól időközben megkapott újabb engedélyek alapján és az adományoknak köszönhetően aztán nemcsak az épületet, hanem a környezetét is rendezték, és pihenő padok, asztalok és egy vasúti aluljáró épült a Rákóczi vár biztonságos megközelítésére.

Az ünnepség

A gyimesbükki önkormányzat, a szervezők és a Budakeszi Kultúra Alapítvány május 11-én, Pünkösdi vasárnapján ünnepélyesen felavatták a kizárólag magánszemélyek civil szervezetek és vállalkozások több mint négymillió forintnyi adományából felújított őrházat.

A Bákó megyei Rendőr-főkapitányság becélése szerint 200 busz és 2500 autó érkezett az ünnepségre. A tömeg több órára járhatatlanná tette a Gyimesbükkön áthaladó főútvonalat. A több kilométeres sor miatt sokan nem tudtak eljutni az őrházig.

„2005-ben megszűnt a vasúti műtárgyak fegyveres őrzése, ez az épület is gazda nélkül maradt és közpredává vált. Ma új köntösben köszönhetjük, és méltán mondhatjuk, hogy ez egy jelentős, határon átnyúló vasútbaráti összefogás, anyagi és morális munka eredményeként valósult meg“ – hangsúlyozta Bilibók Ágoston nyugdíjas vasutas tiszt, az őrházban megtekinthető vasúttörténeti kiállítás gazdája.

Hidas Máttyás, a felújításban központi szerepet játszó Budakeszi Kultúra Alapítvány kuratóriumának elnöke Széchenyit idézte: „Egynek minden nehéz, soknak semmi sem lehetetlen.“ Így sikerült megőrizni a magyar történelem egy valóságos darabját. Köszönetet mondott azoknak, „akik felismerték ennek a talpalat-

Fotó: Bánkuti Ákos

nyi épületnek és környékének a jelentőségét, megfogalmazták és hirdették az üzenetét és beleavatóztak a sorsába, amikor a megmentéséhez arra volt szükség.”

Az ünnepségen felszólalt még az őrházat a lebontástól megmenntő Deáky András, Görbe Vilmos, Gyimesbükk polgármestere, Kaposvári Péter, a MÁV igazgatóságának képviselőjében, Olteanu Viorel és Gergely Tibor gyimesbükki önkormányzati képviselők, valamint a százéves MÁV-tiszti egyenruhában érkező Husonyicza Gábor, Kazincbarcika volt állomásfőnöke. "Tisztelem azoké,

akik anyagi áldozatot vállaltak civil szervezetként, magánemberként, hogy az egykori 30-as őrházat ma újra megnyithassuk" – mondta. Az ünnepség záróakkordjaként megérkezett az őrházhoz a két nappal korábban Budapestről indult, gyönyörűen felújított ipartörténeti értékű, magyar címeres, 017-es NOHAB-mozdony is. Az az emelkedett hangulat és lelkesedés, amely az őrház avatását és a mozdony érkezését kísérte, elismerést váltott nem csak a magyar, de a romániai sajtóban is, s ez az elismerés a helyi hatóságok együttműködésében és segítségnyújtásában is megmutatkozott. ■

Az a véleményem...

Kőszeg – Jurisich tér

■ MÁRTIS ANNA

A tér sorra kerülő rehabilitációja az eddig megjelent véleményeken kívül is sok gondolatot vet fel. Az átalakítás több kísérlete meghiúsult, az eddigi „erőlködésekből”, tudásunk szerint hat. Nyilvánvalóan, okkal vetette el őket a szakmai fórum. A legutóbbi hozzáférhető dokumentáció ez év április 15-i keltezésű. Egyszerűen palacsinta-tervnek titulálható, mivel az egész egy lapos, még látványterv minőségében sem megnyerő jellegtelenségével tündököl.

A valamikor Fő tér szerepet betöltő terület az 1328 óta működő Városházával, megkülönböztetett bánásmódot érdemel. Minden ismert tervezés „műemléket épít”, nem az igazi patinás teret védi, nem rehabilitál valójában, hanem áttervez, újjá fogalmaz, és ezzel betemeti, eltemeti a régen volt értéket, és megszünteti a reményét is annak, hogy az igazit bárki is megismerhesse. Az értékek mentésének evidenciája az eredeti állapotra való törekvés, jelen esetben a valamikori szint, süllyesztéssel való elérése. Ez a megoldás nyilván átgondolt, pl. a statikai szempontokat nem elhagyva, ésszerű kompromisszummal megoldható. Legalább, törekedni kell arra, hogy a szemléltetés, a bemutatás igénye megjelenhessen.

A legfontosabb kérdés, hogy „hogyan éltek eleink, milyen volt a környezetük”, választ kell, hogy kapjon, már csak azért is, mert erre igen sok látogató joggal kíváncsi. Amennyivel régebbi,

amennyivel különb más vasi városok központi terénél, annival nagyobb odafigyelést igényel. Elképzelésünk Ivicsics Péter műemlék-felügyelő írásbeli támogatását is bírja: „...a tervezett térszint süllyesztést – a lehetőségek figyelembe vételével – magam is támogatom...”

A jelenlegi állapot veszély-helyzetét a 2001-es nyári zápor okozta károk – tengeré vált a tér, a pincék megteltek vízzel, egyetlen kapuzín se maradt száraz – meggyőzően szemléltetik. Már is megjelent egy indok, a jól tervezett csatornaépítés, és a terület süllyesztésével való ésszerű, együttes tervezésére.

Valaha piac funkciót is kapott a terület. Ez a szerep a nyugati országokban ma is megjelenik. Persze, másnap reggel már nyoma sincs az előző napi eseményeknek.

Az építőanyagok kulturált használata az ilyen fokozott védelmet érdemlő területeken nem tűri a vasbeton uralmát, még akkor sem, ha valamennyire rejte is marad. Nem kell több kút, csobogó se, helyette inkább föld, növényekkel, virággal beültetve. Hadd kapjon a talaj levegőt! Ami ott áll, és állt, az elég, ne ebbe az irány lóduljon meg a fantázia! Inkább kerüljön vissza abba a szerepbe, amilyent valaha a régiek neki szántak. Talán nem is olyan nehéz, megfelelő tanulmányok után, az ő fejük szerint gondolkodni. Meg kell tőlük tanulni. ■

A kőszegi városvédők nevében

Művelődéstörténetek

Romtörténet – háború után

A balatonfelvidéki műemlék-romok sorsa a II. világháború utáni években

■ ÉRI ISTVÁN

A MOB munkatársait meglephetette az a balatonfelvidéki buzgalom és anyagi fedezet vállalási készség, amely a műemlékek védelme érdekében az 1944-es esztendőben megmutakozott. Egy évvel később azonban már nagyot fordult a kocka! Szinte az egész országból érkeztek helyi hatóságoktól megkeresések az „amerikai nagybácsiként” kezelt műemléki hivatalhoz, és nyomós indokokkal sürgették a Bizottságot, később annak jogutódjait azonnali szakmai, még inkább anyagi természetű támogatásokért. A MOB, később a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja (MMOK, fennállt 1950-1952 között), szakemberei pedig alig győzték a helyszíni szemléket, kiszállásokat teljesíteni. Aztán az udvarias, de többnyire mégis csak elutasító szövegű válaszleveleket megfogalmazni.

Érthető, hogy miért fordult érdeklődésem elsősorban a nagyvázsonyi ügyekre, noha akadt a tó partján még elegendő ügy. Az 1955-60 közötti ottani működésem előzményeinek tekinthetők azok az akták, melyek a vár és a kolostor romjaival foglalkoztak.

1947. április 27. – Dr. Scherer János veszprémi járási főjegyző arról értesíti a MOB-ot, hogy az addig a Zichy-uradalom által gondozott Kinizsi-vár a földreform következtében gazdátlaná vált.

1947. május 7. – A MOB meglehetősen demagóg válasza: „Amennyiben a vár ép részeit eddig a Zichy uradalom gondozta, úgy... az uradalomból földhöz juttatottakat kellene elsősorban rábírní, hogy ezt az értékes műemléket továbbra is védelemezék meg... Nemzetnevelési és kulturális szempontból is elsőrendű érdek az, hogy az újonnan földhöz juttatottak átérve a magyar múlt emlékeinek jelentőségét, azt megfelelő védelemben és gondozásban részesítsék.” (Megjegyzendő, hogy a vázsonyi uradalom területének 90%-át erdő borította, amely a földreform során állami kézbe került.)

1947. május 19. – Scherer főjegyző úr újabb levele: A gyulafirátóti rom egyes műemlékrészleteit még a béke éveiben restaurálták.

1947. június 14. – A válasz: miután a MOB az elmúlt évtizedben részben kiszabadította és restaurálta a romokat, fenntartásuk elsőrendű műemléki feladat. Kéri a főjegyzőt, kötelezze a magántulajdonost a karbantartásra s akadályozza meg, hogy „céljának nem megfelelő módon használják.” Buzgó főjegyzőnket a fordulat évében B-listázták. De helyébe lépett Vajkai Aurél, aki ekkoriban lett veszprémi múzeum igazgatója, továbbá Zákonyi Ferenc, a megyei idegenforgalmi hivatal alapító vezetője.

1951. szeptember 27. – Dercsényi Dezső, ekkor már a MMOK műemléki részlegének vezetője, felszólítja a Veszprém megyei tanács végrehajtó bizottságát: intézkedjék a vázsonyi pálos romok megromlása ügyében. Kiküldöttje kéri, hogy nyomozzák ki a tetteseket, őriztessék a romokat és falazzák alá a sérült részeket.

1951. október 24. – Népes társaság ülészik a nagyvázsonyi tanács irodájában. A megye három osztályának kiküldöttjei mellett jelen van a járási tanács jogásza és a község tanácselnöke. Megtekintették a romokat és konstataálták, hogy „a romok templomi részének falai helyenként erősen megrepedeztek... gyámpilléreinek lábazata pedig erősen megromlódott...”. Miután a helyreállítás igen nagy költséget jelentene, „társadalmi úton azt helyreállítani nem lehet...”, tehát egyetlen megoldás van „az esetleges szerencsétlenség megakadályozása miatt” tegyenek ki egy életveszélyt jelző táblát, „ezen felül pedig egy házilag elkészített néhány szál drótból álló kerítés-sel” jelezzék, hogy a romok megközelítése veszélyes.

1951. október 26. – A megyei tanács VB titkára a jegyzőkönyvet megküldi a MMOK-nak. Megjegyzi, hogy miután a múzeumigazgató a meghívás ellenére – betegsége hivatkozva – nem jelent

meg, szintén kapott egy példányt, amire Vajkai „*azt mondotta, hogy ennek dacára is személyesen ki fog menni Nagyvázszyba...*”

1951. november 5. – Elkészült Vajkai kiszállási jelentése, fényképfelvételekkel együtt. Építészeti szakértőt kér a MMOK-tól, aki költségvetést is készíthetne a szükséges munkákról. Egy füst alatt foglalkozhatna a Kinizsi-várral is. „*Különben helyesnek tartanám, ha a Kinizsi tornyot átvenné a helybéli tanács, lakóját máshová helyezné, a tornyot rendbe hozná (sic) és abban egy falumúzeumot rendeznének be... Nagyvázszy aránylag közel esvén a Balatonhoz, Bakonyhoz idegenforgalmi szempontból is fontos központtá volna fejleszthető.*”

1951. november 29. – Vajkai javaslata meghallgatásra talált. A MMOK Hajnóczy Gyula építész-mérnököt küldi ki mindkét műemlék védelmével, illetve a lakótorony „*karbahehelyezésével*” kapcsolatos tervek, költségvetések elkészítésére. A munkálatok ugyan csak 1953-ban kezdődtek el, mégis 1951 volt a nagy elhatározások kezdeti éve.

1951. november 2. – A frissen hivatalba lépett Zákonyi Ferenc a balatonparti rom-műemlékek környékének rendezésével kapcsolatban kéri szakértő kiküldését. Elsőként Révfülöp és Ecsér templom romjaival kezdene. Praktikusán gondolkodva közli: a költségekre az üdülőhelyi költségvetésből fordít kellő összeget.

1951. november 29. – Nagy Elemér kiküldött építész már jelenti is: a révfülöpi templomrom diadalívének aláfalazása és a bejárat kiegészítése 760 forintba kerülne!

1953. február 1. – Megszüntetik a MMOK-ot. A műemlékügy az építési, a múzeumügy a népművelési minisztérium hatáskörébe kerül. Érdekes módon mindkét szerv – szinte versenyezve egymással – megsokszorozza a balatonfelvidéki ráfordításait. Restaurálják a tihanyi altemplomot, felújítják a badacsonyi Szegedy Róza házat, dolgoznak az ecséri és a szigligeti romokon. Nagyvázszy sem maradt ki a sorból.

1953. október 10. – Zákonyi kéri a műemlékeseket, hogy Áspán Lászlót tartassák vissza még legalább egy hétre a vázsonyi munkálatok befejezéséig.

1953. december 8. – A kedvező széljártást kihasználva Zákonyi 50 000 Ft-ot kér a Kinizsi-vár restaurálására az építési tárcától. Az 1954-es költségvetési évre tervezve.

1954. május 13. – László Gyula az egyetem Középkori Intézete hallgatóival tanulmányi kiránduláson Nagyvázszyban jár. A Zichy-kastély első emeleti folyosóján egy tölgyfából faragott Zichy-címer hatalmas, 150x70 cm-es töredékét látták: az óvodások lépcsőként használják.(?) Javasolja múzeumba szállítását.

1954. november 18. – Vajkai, Füle Ferenc főosztályvezetőhöz fordul. A nagyvázsonyi lakótorony helyreállítása megkezdődött. 40 000 Ft-os munkáról van szó. Zákonyi őt kérte fel ellenőrzésre. Vajkai tájékoztatta felettesét, a minisztériumi főosztályt, de az nem adott engedélyt a részvétellel.

1954. november 22. – Kovács István bizottságot küld ki 24-25-re a Bakonyi Múzeum munkájának vizsgálatára. E mellett, amíg az Építészeti Tanács más megoldást nem talál, Vajkai két munkanapot eltölthet a várnál.

A vizsgálat célja – kimondatlanul – Vajkai felmentésének megalapozása volt. 1955 folyamán Szentlélek Tihamér római szakos régész lett az igazgató. A Kinizsi-várban folyó „tereprendezés” ellenőrző/kivitelező munkájára pedig – az 1954-es kisvárdai tűzkeresztség alapján – e sorok írója 1955. május 13-i (pénteki!) kezdettel kapott megbízást. ■

MI MIT TUD RÓLA?

Ez az utcán figyelmesen járó, felelősségteljesen gondolkodó emberek, a társadalmi szervezetek, a városvédők és polgármesterek rovata.

Az Örökség szerkesztősége márciusi számában meghirdette, hogy új rovatot indít épített örökségeink érdekében. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy olvasóink – a társadalmi szervezetek lelkes munkatársai, a szakemberek és nem utolsósorban a települési és országos politikusok – mit vesznek észre, mit változtatnának, mit mentenének meg mindennapi környezetükben? Mire figyelnek fel? Szeretnénk megtudni, hogy milyen állapotban vannak az elmúlt korok házai, amelyek, ha nem is műemlékek, de hozzá tartoznak egy-egy falu-város arculatához.

Töttöskáli templomrom

Az épület Szentbékállá külterületén a Feketehegy oldlán található művelt szőlők és szép présházak között. A rom jó részét már elhordták a kényelmes építők. Félő, hogy a maradék is így jár. Csak állami beavatkozás segíthet!

Az építő kőműves hihetetlen ösztönrel párosította a vörös kő ablakkeretezést és a bazaltból készült falat.

A fotókat a szerző készítette

Sóstókáli templomrom

A 13. századi Sóstókáli templomrom a mellette lévő Pusztapalota rommal együtt Kővágóörs és Köveskál külterületén található, a Káli-medence jól látható részén. A földrendezés során a műemlékek a területtel együtt magántulajdonba kerültek. Állapotuk folyamatosan romlik. Olyan értékekről van szó, ahol a „végtelen” tulajdonos képtelen a helyreállításra.

Javaslatom az, hogy az épületeknek és a környezetüknek önálló helyrajzi számot kell adni és állami tulajdonba venni. Ezek az épületmaradványok csak központi beavatkozással menthetők meg. Különben rövidesen végük!

Kerner Gábor
Kővágóörs

Ön mit vett észre? Kíváncsian várjuk észrevételeit, s fényképeit is környezete átalakításra váró (?), pusztulófélben lévő vagy éppenséggel már eltűnt műemlékeiről, – régészeti értékeiről.

Mindarról, amit egy felelősségteljesen gondolkodó ember észrevesz - és szóvá tesz. Írja meg, hogy

– Ön szerint kinek a dolga, hogy intézkedjen, s azt is, hogy

– Ön mit tanácsol, mi legyen vele?

Várjuk észrevételét, véleményét az orokseg@koh.hu e-mail, illetve a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, ÖRÖKSÉG szerkesztősége, Budapest 1014, Táncsics u. 1 címen.

Lázár Gabriella

Magyar – szlovák örökségvédelmi együttműködés

Magyar részről dr. Mezős Tamás elnök, szlovák részről dr. Katarina Kosová főigazgató írta alá a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Pamiatkovy Úrad hagyományos, örökségvédelmi együttműködési megállapodásának ezévi munkatervét 2008. május 15-én, Pozsonyban.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) és a Pamiatkovy Úrad (SPÚ) megállapodás kiterjed konferenciák szervezésére, szakmai tanulmányutakra, valamint közös munkára a felmérések, az inventarizáció (értékleltár) területén. Eszerint a két intézmény folytatja a területükön lévő középkori premontrei kolostorok dokumentálását. Elősegítik a szlovák és a magyar civil szervezetek kezdeményezésére induló, a bodrogközi településeket érintő örökségi értékleltár programjának további előkészítését, megindítását. A KÖH és az SPÚ együttműködik a Nagykövesd-Templomhomoki (Szlovákia) románkori templom kutatásánál. A magyar fél szakmai konzultációval, levéltári kutatással, laboratóriumi vizsgálatokkal, illetve technikai eszközök kölcsönzésével segíti a kutatást.

Az együttműködés kiterjed műemlék helyreállítások közös előkészítésére, megvalósítására.

Ennek jegyében segítik a tótkomlói egykori evangélikus népiskola épületének helyreállítását. A KÖH megvizsgálja

az épület műemléki értékeit, és ennek függvényében elindítja műemlékké nyilvánítását. A szlovák fél a magyar partnerrel együttműködve szakmai segítséget nyújt az épület felújításának előkészítésében.

A továbbiakban is szakmai támogatást adnak a füleki vár és a borsi Rákóczi kastély felújítási programjához. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Pamiatkovy Úrad folyamatosan együttműködik a közös, illetve közösen felterjesztett világörökségi helyszínekkel kapcsolatos feladatokban, eljárásokban.

A munkaterv értelmében a két intézmény kiállítást rendez 2009-ben a középkorban a Szepeességben működő Gaal harangöntő műhelyről. A kutatást és a kiállítás előkészítését a Visegrádi Mátyás király múzeum szakemberei végzik a KÖH és az SPÚ munkatársainak közreműködésével. Ennek jegyében a két partner elősegíti a Visegrádi Mátyás király múzeum szakembereinek, a Gaal család középkori harangöntő műhelye fellelhető harangjaira és keresztelők medencéire vonatkozó felmérési és helyszíni kutatómunkáját.

A tervek szerint még ebben az esztendőben a KÖH Örökség Galériájában mutatják be az SPÚ a „Középkori kolostorok Szlovákia területén“ című kiállítást.

2008 május 16.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal felhívása a 2008. évi Kulturális Örökség Napokhoz való csatlakozásra

Az Európa Tanács védnökségével már negyvennyolc országban rendezik meg az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő örökségi napokat. A program célja, hogy a nagyközönség figyelmét ráirányítsuk az épületek értékeire, azokéra is, amelyek máskor részlegesen, időlegesen, illetve csak a társadalom egyes rétegei által látogathatók, esetleg folyamatosan zárva vannak. A hagyományosan szeptember harmadik hétvégéjén megrendezett esemény során országsszerte sok száz ilyen épület és helyszín kapuja nyílik meg a látogatók előtt. Mindenki számára fontos, hogy megismerje szűkebb és tágabb környezete kulturális értékeit, mert ez ösztönöz arra, hogy azokat fenntartsuk és megőrizzük. Ez egyben erősíti a lakóhelyhez, az országhoz való kötődést és az azonosságtudatot is.

**A Kulturális Örökség Napjai 2008. évi témája és időpontja:
„ÚJJÁSZÜLETÉS“ – A RENESZÁNSZ ÉVE
2008. szeptember 20-21. szombat-vasárnap**

Közraktárak: nyáron indulhat az építkezés

Valószínűleg a nyáron elkezdődik a Közraktárak területén kialakítandó kulturális, turisztikai és szórakoztató központ építése, és a tervek szerint másfél év múlva nyit meg a CET névre keresztelt új multifunkcionális épületegyüttes – közölte Márton Imre, a fejlesztő Porto Investment Hungary Kft. ügyvezető igazgatója az MTI-vel. A kerületi szabályozási tervnek megfelelően a Közraktárak 40 százalékát bontják le. Az előírások között szerepel a Fővám tér bővítése, ami a város felőli megközelítést segíti elő. Ez a raktárépületek északi oldalának, azaz homlokzatának mintegy 20 méteres visszabontásával valósul meg. A projekt jelenlegi neve, a CET egyszerre utal a régi raktárak mellett megvalósuló bálna vagy cet formájú új üvegepületre és a közép-európai időszámításra (Central European Time), amely Budapest és a régió 21. századi fejlődését hivatott előre jelezni.

A létesítmény összterülete megközelíti a 31 ezer négyzetmétert, amelyből mintegy 12 500 négyzetméter lesz hasznosítható. A komplexum egy 1050 főt befogadó multifunkcionális rendezvényter-

met, galériákat, könyvesboltokat, éttermeket, kávé- és teaházakat, valamint egyedi panorámát nyújtó, a dunai partszakasz teljes hosszában elnyúló teraszokat foglal magában, a felszín alatt pedig egy 250 parkolóhelyes mélygarázst alakítanak ki. A beruházás összköltsége megközelítőleg 31,5 millió euró (8 milliárd forint). (MTI)

Gratulálunk!

Örömmel tudatjuk, hogy *Veöreös András*, a soproni iroda munkatársa megkapta a „doktor (PhD) vagy Dr.“ cím viselésére jogosító oklevelét, minekutána megvédte építésztörténeti témájú értekezését.

Erőműtervekről világörökségi területen

AZ ÉV VÉGÉIG LEZÁRULHAT A TOKAJI BORVIDÉK TÖRTÉNETI TÁJJA NYILVÁNÍTÁSÁNAK FOLYAMATA. EZZEL A LÉPÉSSSEL A TOKAJI VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZÍN TÖRVÉNYI VÉDELEM ALÁ KERÜL – MONDTA A KÖH ELNÖKHELYETTESE AZ MTI-NEK.

Fejérdy Tamás, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnökhelyettese, aki egyben a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága (VÖMNB) titkárságvezetője is, annak kapcsán nyilatkozott az MTI-nek, hogy a tokaji világörökségi helyszínen az elmúlt időszakban több energetikai beruházás terve is felmerült.

Mint mondta, a fennálló, a zárt borvidékre vonatkozó védelem megerősítése érdekében jelenleg folyamatban van a tokaji borvidék történeti tájja nyilvánításának előkészítése, ami az év végéig lezárulhat.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény a műemléki területek között sorolja fel a történeti tájat, mint lehetséges védettségi kategóriát. Kimondja, hogy történeti tájként kell műemléki védelemben részesíteni az ember és a természet együttes munkájának eredményeként létrejött olyan kulturális szempontból jelentős, részlegesen beépített területet, amely jellegzetessége, egységessége révén topográfiailag körülhatárolható egységet alkot.

„Ezzel a lépéssel a terület törvényi védelem alá kerül, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal pedig az eddigi véleményezési jogköréhez képest szakhatósági szerephez jut majd“.

A szerencsi tervezett szalmatüzelésű erőmű kapcsán elmondta, hogy független szakértők dolgoznak az UNESCO Világörökség Központja kérésére készülő összetett világörökségi hatástanulmányon.

Az erőművel kapcsolatos engedélyezési eljárásban elvégzett korábbi vizsgálatok alapján nem bizonyítható egyértelműen, hogy a tervezett erőmű a kibocsátott anyagokkal, a közlekedési terheléssel és a látkép megváltoztatásával nem károsítja-e a világörökségi helyszín integritását, és nem jár-e negatív következményekkel a kiemelkedő egyetemes értékek megőrzése szempontjából. A most készülő komplex hatástanulmány feladata ezért az, hogy célzott módon mérje fel és elemezze a szerencsi ipari parkba tervezett szalmatüzelésű erőműnek a világörökségi helyszín értékeire gyakorolt várható hatását és illeszkedését a környezethez, a tájhoz – mutatott rá Fejérdy Tamás.

Mint elmondta, a vizsgálatok során elvégzik a helyszín megőrzési állapotának és a közlekedési terhelés alakulásának komplex elemzését, valamint a korábban kialakult, illetve a jövőben várható hatások esetleges összeadódásával kialakuló helyzetet.

„A szerencsi erőmű engedélyeztetési eljárása során nem készült a mostanéhoz hasonló, átfogó, világörökségi szempontú hatáselemzés, hiszen ez Magyarországon, de világszerte is egyelőre új műfaj“ – közölte Fejérdy Tamás.

A szakember emlékeztetett arra, hogy az UNESCO párizsi Világörökség Központjához az év elején eljuttatott jelentésben Magyar-

ország kötelezettséget vállalt arra nézve is, hogy elindítja, illetve felgyorsítja a világörökségre vonatkozó jogszabályalkotási munkát, valamint a további vizsgálatok eredményének függvényében megteszi a szükséges lépéseket az értékek megóvására. (MTI)

„A világörökségi elismerést egy terület akár el is veszítheti – hívta fel a figyelmet Fejérdy Tamás. – Ha oda nem illő beruházást, fejlesztést nem sikerül leállítani, illetve az értékvédelem meghatározta adottságokhoz igazítani, a helyszín a veszélyeztetett világörökségek listájára kerül, és ha megadott határidőn belül nem tapasztalható előrelépés a megoldásban, tehát a világörökségi értékek maradandó és visszafordíthatatlan kárt szenvednek, az UNESCO Világörökség Bizottsága dönthet a világörökségi listáról való törlésről.“

„Bécsben leállítottak egy már engedéllyel rendelkező magas-házás-fejlesztési projektet, a törökországi Pamukkaléban egy kisebb szállodasort bontottak le a világörökségi cím megtartása érdekében“ – sorolt pozitív példákat.

„Tisztában vagyunk vele, hogy a szerencsi önkormányzatnak milyen fontosak az új munkahelyek, különösen most, a cukorgyár bezárása után“ – jegyezte meg Fejérdy Tamás, majd hangsúlyozta: „az örökségvédelem nem fejlesztésellenes, miként a világörökségi értékek megőrzésének alapjául szolgáló helyszínkezelési tervek sem kívánják a fejlesztések gátjául szolgálni, de azt az örökségvédelem természetesen elvárja, hogy a fejlesztések a védett értékekkel összeegyeztethetők legyenek“.

A munkanélküliségtől sújtott régióban más energetikai beruházások tervei is felmerültek: több cég is szivattyús vízierőművet szándékozott volna építeni az Aranyos-völgyben, s ez sem egyeztethető össze az értékvédelem szempontjaival. Legutóbb pedig a Sátoraljaújhely-Károlyfalvára tervezett, faaprítékot égető biomassza erőmű létesítésének engedélyezési eljárása keretében a KÖH nagyon határozottan állást foglalt a kezdeményezés ellen, hiszen az nem egyeztethető össze Magyarországnak a világörökséggel kapcsolatos nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettségeivel. A határ szlovákiai oldalán található Töketeresbe tervezett szénttüzelésű erőművet is beleértve az említett beruházások egyelőre nem kaptak engedélyt, de a tervek nagy száma és a kezdeményezések visszatérő volta is jelzi a tokaji világörökségi helyszín veszélyeztetettségét.

Fejérdy Tamás rámutatott: bízik abban, hogy az Oktatási és Kulturális Minisztérium vezetésével készülő, egységes világörökségi törvény megnyugtatóan biztosítja majd az összes magyarországi világörökségi helyszín megfelelő, hatékony, integrált szemléletű védelméhez szükséges eszközöket. ■ 2008 május 20.

E számunk szerzői:

Arany Erzsébet művészettörténész

Balázsik Tamás művészettörténész
KÖH, MVTI

Bugár Mészáros Károly építészmérnök

A Magyar Építészeti Múzeum igazgatója

Callmeyer Ferenc építész

Czétényi Piroska építész

Éri István régész

Hajdók Judit orgonakutató

KÖH, MvTI

Herczeg Renáta művészettörténész

KÖH, TKI

Koós Hutás Katalin újságíró

Budakeszi Iránytű főszerkesztő

Kőszeghy-Puska Ildikó felügyelő

KÖH, Műtárgyfelügyeleti Ig.

Mártis Anna városvédő

Nagy Gergely építész

ICOMOS MNB, elnök

Nagy Levente régész – KÖH, Dok.Ig.

Nagy Zoltán újságíró – ÖRÖKSÉG

Simon Zoltán régész – K.Ö.Sz.

Szentkirályi Miklós, dr.habil.

főrestaurátor – Szépművészeti Múzeum

Tóth Zsolt történész – NEKgy.B.

ÖRÖKSÉG - A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tájékoztatója - ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök; Szerkesztőbizottság: Balázsik Tamás, Bálint Marianna, Bugár-Mészáros Károly,

Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök), dr. Durczy Zsuzsanna, Farbakyné Deklava Lilla, Hack Róbert, Nagy Gábor,

Nagy Levente, Özveggy Györgyi, Róna Katalin, Turok Margit;

Főszerkesztő: Nagy Zoltán

A szerkesztőség címe: 1014, Budapest, Szentháromság tér 6; Telefon: 224-5281, fax: 224-5282, e-mail: orokseg@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt., e-mail: dlelkes@t-online.hu; Nyomdai kivitelezés: Mester Nyomda Kft. Telefon: 455-5050

A Lipták Pál tervezte későreneszánsz stílusú építészeti múzeum 1908-ban a Szabadság tér déli végén épült volna fel.

Pollack Mihály 1805-ben ilyennek képzelte el a pécsi székesegyházat

Nyírbátor, a déli kapu (részlet)

Mikháza, a ferences kolostortemplom bejárata

Fotó: Bugár-Mészáros Károly

Fotó: Balázsik Tamás